

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

MOTIVY ŽENSTVÍ V DÍLE JAROSLAVA SEIFERTA

Vedoucí diplomové práce: Doc. PaedDr. Jaroslava Hrabáková, CSc.

Autorka DP: Jana Bajerová

Nerudova 641, Mladá Boleslav 29301

5. ročník, Český jazyk + Německý jazyk, (1999 – 2006)

Prezenční studium

Měsíc a rok dokončení DP: listopad 2005

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

PROBEM	Mladá Boleslav	4
ŽIVOT A DÍLO JAROSLAVA SEIFERTA	14.11.2005	4
2.1 Žena v básnickém díle Jaroslava Seiferta		14
2.1.1 Město v slzách		14
2.1.2 Sama láska		15
2.1.3 Na viněch TSF		16
2.1.4 Slevík zpívá špatně		18
2.1.5 Poštovní holub		19
2.1.6 Jablko z klína		20
2.1.7 Ruce Venušiny		21
2.1.8 Zpíváno do rotačky		22
2.1.9 Jaro, abohem		23
2.1.10 Osm dní		24
2.1.11 Zhasněte světla		24
2.1.12 Vějíř Boženy Němcové		25
2.1.13 Svědem oděná		27
2.1.14 Kamenný most		27
2.1.15 Příběh řílny		28
2.1.16 Kuks a pláten		28
2.1.17 Koulelo se, koulelo		29
2.1.18 Šel malíř chudě do světa		29
2.1.19 Píseň o Viktorce		30
2.1.20 Maminka		31
2.1.21 Chlapec a hvězdy		32
2.1.22 Praha		32
2.1.23 Koncert na ostrově		33

OBSAH

Obsah	1
1 ÚVODEM	4
2 ŽIVOT A DÍLO JAROSLAVA SEIFERTA	4
2.1 Žena v básnickém díle Jaroslava Seiferta	14
2.1.1 Město v slzách	14
2.1.2 Samá láska	15
2.1.3 Na vlnách TSF.....	16
2.1.4 Slavík zpívá špatně	18
2.1.5 Poštovní holub.....	19
2.1.6 Jablko z klína.....	20
2.1.7 Ruce Venušiny	21
2.1.8 Zpíváno do rotačky	22
2.1.9 Jaro, sbohem.....	23
2.1.10 Osm dní	24
2.1.11 Zhasněte světla	24
2.1.12 Vějíř Boženy Němcové	25
2.1.13 Světlem oděná	27
2.1.14 Kamenný most	27
2.1.15 Přilba hlíny	28
2.1.16 Ruka a plamen	28
2.1.17 Koulelo se, koulelo	29
2.1.18 Šel malíř chudě do světa	29
2.1.19 Píseň o Viktorce	30
2.1.20 Maminka	31
2.1.21 Chlapec a hvězdy	32
2.1.22 Praha.....	32
2.1.23 Koncert na ostrově	33

2.1.24 Halleyova kometa	34
2.1.25 Odlévání zvonů	35
2.1.26 Morový sloup	36
2.1.27 Deštník z Picadilly	37
2.1.28 Býti básníkem.....	38
2.2 Žena v prozaickém díle Jaroslava Seiferta	39
2.2.1 Hvězdy nad rajskou zahradou	39
2.2.2 Všecky krásy světa.....	40
3 VÝZNAMNÉ ŽENSKÉ POSTAVY	43
3.1 Postavy žen z historie, legend a Bible	43
3.1.1 Božena Němcová	45
3.1.1.1 Postava Viktorky.....	47
3.1.2 Slečna Toyen.....	50
3.1.3 Lori.....	50
3.2 Ženy z literárních děl	51
3.3 Konkrétní ženské postavy.....	51
3.4 Dívky a ženy z cizích krajů	53
4 MOTIVY ŽENSKÉHO TĚLA	55
4.1 Motiv ňader.....	56
4.2 Motiv klína	59
4.3 Motiv vlasů.....	60
4.4 Motiv úst	63
4.5 Motiv očí.....	66
4.6 Motiv uší	68
4.7 Motiv čela.....	68
4.8 Motiv tváří	69
4.9 Motiv pasu	69
4.10 Motiv rukou	70

1 ÚVODEM

Básník a novinář Jaroslav Seifert se narodil roku 1901 v Praze. Od roku 1921 se živil převážně novinářskou činností, roku 1949 se stal spisovatelem z povolání. V průběhu svého života stihl vydat téměř třicet básnických sbírek, dvě knihy prozaické, přeložil mnoho básní, redigoval různé časopisy a sborníky, uspořádal výběry z básní jiných autorů. Jeho dílo je vskutku rozsáhlé a velmi různorodé. I když se Seifertova poetika proměňuje, nezaznamenáme v jeho uměleckém vývoji příkré změny, stále směřuje k harmonii. Ve dvacátých letech začínal jako básník proletariátu, poté se přiklání k poetistickému směru. Pro jeho tvorbu konce 20. let je příznačné zvnitřnění, intenzivní smyslové prožitky. Ve 30. letech vydává Seifert intimně laděné verše i aktuální básně v novinách. Ve sbírkách konce 30. let se ozývají motivy ohrožení národa, v letech válečných se Seifert vrací k národní tradici. Ta se projevuje i v některých jeho sbírkách poválečných. V letech 60. se Seifertovy verše proměňují, přibývá reflexivity, objevuje se prozaizovaný verš, který setrvává i v následujících sbírkách. Na začátku 80. let vycházejí básnickovy vzpomínky *Všecky krásy světa*, jeho tvorba se uzavírá roku 1983 vydáním poslední sbírky *Býti básníkem*. Básník zemřel na začátku roku 1986, rok poté, co mu byla udělena Nobelova cena za literaturu.

O Jaroslavu Seifertovi se hovoří jako o básníkovi lásky. F. X. Šalda tvrdí ve své přednášce *Žena v poezii a literatuře*, že „*umění lásky je skoro výlučně dílem ženy*.“¹ Motiv ženství patří k hlavním motivům Seifertovy tvorby. Pokusím se zde specifikovat vztah Jaroslava Seiferta k ženám a k ženství, jak se uplatňuje v jeho díle.

Historií a postavením žen se v době, kdy tvořil Jaroslav Seifert, zabýval také Stanislav Kostka Neumann. Ve svém obsáhlém díle *Dějiny ženy* z roku 1931 stanovil čtyři dějinné typy žen, ženu přírodní, ženu starověkou,

¹ Šalda, František Xaver: *Žena v poezii a literatuře*. In: *Boje o zítřek*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000 ISBN 80-7106-387-8 (s. 60)

ženu středověkou a renesanční a konečně ženu novodobou a moderní. Problematiku žen a ženství v současné době mapuje celá řada autorů i autorek, například Pavla Horská, Jiřina Šiklová či Milena Lenderová.

„Spolu s láskou se stala žena také předmětem nespoutaného obdivu i nespoutaného opovržení a její skutečnost (v podstatě o nic složitější než skutečnost muže) byla zahalena zvláštními náboženskými, ideologickými a mystickými mračny, přes která lidé nevyzbrojeni vědou nemohou proniknout.“²

Problematika žen a ženství se stává předmětem vědeckého bádání, objevují se různé pojmy, většinou se ^{idat} jedná o termíny přejaté z angličtiny. Nabízí se otázka, které z těchto pojmů bychom mohli spojit s Jaroslavem Seifertem. Termíny jako *sexismus* či *sexual harassment* v Seifertově době nebyly ještě příliš rozšířené. Seifert v žádném případě nebyl sexistou, sexismus je založen na popírání práv na základě rozdílného pohlaví, projevuje se v něm mužská převaha založená na předsudcích a stereotypch o ženách. Seifert netrpěl předsudky, ženy nikdy nechápal jako méněcenné bytosti.

Jakékoliv násilí páchané na ženách, které evokuje pojem *sexual harassment*, bylo pro Seiferta nepřípustné. Na ženu by nikdy nevztáhl ruku, obtěžování žen mu bylo proti mysli.

Osamostatnění žen a získání nezávislosti je podstatou *emancipace*. Určité náznaky emancipace spatřujeme již v renesanci, ale žena není prakticky až do konce 20. století na stejné úrovni jako muž. Jaroslav Seifert ženu hájí, vidí ji od počátku jako samostatnou bytost, je tedy na svou dobu moderní.

² Neumann, Stanislav Kostka: Dějiny ženy. Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly. Nakladatelství Otokar II., Praha 1999 ISBN 80-86355-03-9 (s. 3)

Co se týče v současnosti velmi frekventovaného výrazu *feminismus*, nebyl Seifertovi zcela cizí. Ovšem nepatřil mezi stoupence radikálního feminismu, který je velmi subjektivní, usiluje o svěřeni budoucnosti vládě žen. Seifert se ve své vzpomínkové knize *Všecky krásy světa* sám označuje za feministu, čímž vyjadřuje, že stojí na straně žen.

Důležitým pojmem pro Jaroslava Seiferta je *feminita*, ženskost. Tento termín může mít několik významů, jedná se buď o soubor vlastností typických pro ženy, nebo o určitý model ženského chování, znamená též image ženy v názorech veřejnosti či souhrn znaků zastupujících ženskou atraktivitu pro muže. Poslední vysvětlení bychom mohli považovat za nejpriléhavější pro Seifertovy názory. Atraktivita ženy hraje v jeho očích významnou úlohu, ovšem neopomíjí ani ženy méně krásné.

V Seifertových básních najdeme mnohokrát motiv matky. Matka je pro něj ženou nad jiné významnou, vždyť přivedla na svět nový život, stará se o děti i o muže, mnohdy trpí, aniž by to dávala najevo. Nezanedbatelnou roli tedy pro básníka hraje i pojem matriarchátu, kterým se rozumí „*vláda ženy-matky povýšená na obecný princip vlády ženy ve společnosti.*“³ Bližší by mu však byla interpretace matriarchátu jako společnosti, kde mají ženy významné, respektované místo. Období matriarchátu se klade do počátku dějin, tedy do pravěku. Žena v té době dospěla k společensky nejvyššímu postavení v historii. Ovšem starověk přinesl patriarchát, žena se dostává do podřízeného postavení, má méně práv než muž. Jaroslav Seifert tuto pozici ženy jistě neuznával. Jak by se mu také mohlo líbit, že se žena „*stala jen služkou muže, rodičkou a kojnou jeho dědiců.*“⁴ Sice je pro něj mateřská úloha ženy významná, ale rozhodně by takto ženskou roli neomezoval. Také by

³ Vodáková, Alena, Vodáková, Olga: Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme? Sociologické nakladatelství, Praha 2003 ISBN 80-86429-18-0 (s. 345)

⁴ Neumann, Stanislav Kostka: Dějiny ženy. Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly. Nakladatelství Otakar II., Praha 1999 ISBN 80-86355-03-9 (s. 320)

nesouhlasil se starověkým názorem, že ženy představují mužovo soukromé vlastnictví.

Ve středověku se objevují protikladné pohledy na ženu, vyjadřuje je S. K. Neumann v *Dějínách ženy*: „*Středověk nedovedl ženu posuzovat klidně jako družku a matku, ale viděl v ní buď ztělesnění dědičného hříchu, pohlavní rozkoše, nevěstku a ďáblici, nebo naopak neposkvrněnou pannu, nebeskou nevěstu a světici.*“⁵

V díle Jaroslava Seiferta žena nabývá také různých podob. Zobrazuje ji jako starostlivou matku, pečující o děti i o muže. Představuje ji jako vášnivou milenkou s krásným tělem i cudnou dívku, chránící svou počestnost. Lituje ženu v podobě ubohé nevěstky, velebí ji v podobě Panny Marie. Seifert ženu vždy vidí v pozitivním smyslu, na rozdíl od středověkého nenávistného pohledu na ženu jako méněcenné stvoření v důsledku dědičného hříchu. Seifert nesoudí ani dívku lehčích mravů, jen někdy smutně naznačuje její hořký úděl, v jeho hlase necítíme žádnou nenávist, ale soucit a lásku. Ze středověku je Seifertovi blízký mariánský kult, který ženu znázorňuje jako světici, ke které je třeba vzhlížet. Motiv Panny Marie najdeme v Seifertově tvorbě mnohokrát, zachycována je převážně v podobě sochy, oplývá nadpozemskou krásou. Seifert Panenku Marii ctil a zbožně miloval, jak se dočteme i ve *Všech krásách světa*. Dokonce toužil potkat dívku, která by jí byla podobná.

Mariánský kult ovlivnil rytířskou službu, která se ve středověku rozvíjí. Seifert má mnoho společného s truvéry, kteří zpívali milostné písně a sloužili vyvolené dámě. Láska těchto pěvců k ženě jejich srdce byla většinou platonická, málokdy došla naplnění. Ženu zbožňovali spíše na dálku. Jaroslav Seifert má k ženě někdy podobný vztah, jeho milovaná se o básníkově lásce nikdy nedoví. Samozřejmě existovaly i dívky či ženy, s nimiž básník prožil

⁵ Neumann, Stanislav Kostka: *Dějiny ženy. Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Nakladatelství Otokar II., Praha 1999 ISBN 80-86355-03-9 (s. 604)

opravdový vztah. Seifert je zastáncem individuální lásky, která spadá do světa také v období středověku a souvisí se zmíněnou rytířskou službou.

Epochou, z jejíchž názorů Seifert čerpá snad nejvíce, byla renesance. Můžeme o něm říci, že byl renesančním člověkem. Renaissance velebí ženskou krásu, opěvována bývají především ženská ňadra, která zdůrazňují hluboké dekoly. Více než dívky jsou oceňovány zralé ženy, mateřství se těší úctě, těhotné ženy jsou považovány za krásné. Ženská nahota je v renesanci něčím zcela samozřejmým. Nejvyšším půvabem oplývá pro renesančního člověka Panna Marie. Jaroslav Seifert chápe také dívky jako významné bytosti, nevzdvihuje pouze zralé ženy.

Podobně se Jaroslav Seifert identifikoval i s myšlenkami absolutismu. Absolutismus přináší kult ženy, v 18. století se žena stává ideálem, poetickou bytostí, ztělesňuje rozkoš, lásku a štěstí. Hovoří se o epoše galantnosti. „*Žena usedla na trůn jako nástroj požitku a tudíž jako živoucí ztělesnění smyslné rozkoše.*“⁶

Ženské tělo je středem zájmu mužů, ovšem ženská osobnost je přehlížena. Galantní doba neznamenal skutečné povznesení žen, spíše naopak. Ženy nepředstavovaly rovnocenné partnery pro muže, neměly žádná práva. Pro Jaroslava Seiferta je stejně důležitá osobnost ženy jako její krása. Z ženských vlad vedla v oblíbenosti ňadra, klín a boky. I Jaroslav Seifert věnuje značnou pozornost velebení ženských ňader a klína.

Významnou roli začíná hrát móda, hlavy dam zdůrazňují ohromné účesy s množstvím vpletených doplňků, ňadra přitahují pozornost mužů díky hlubokým dekoltům a šňerovačkám. Jaroslav Seifert citlivě vnímal ženské vlasy a účesy, zobrazoval je však většinou rozpuštěné, tedy přirozené, ozdobené snad jen sponkami, vlásenkami či mašlí. Ženské prsy mu také

⁶ Neumann, Stanislav Kostka: Dějiny ženy. Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly. Nakladatelství Otakar II., Praha 1999 ISBN 80-86355-03-9 (s. 785)

nedávají spát, jak jsem již naznačila, rád se kochá pohledem na ňadra ukrytá v živůtku.

Nezbytným doplňkem ženských šatů byl vějíř, jenž zvýrazňoval půvabné pohyby rukou a paží, šikovné ženy dovedly pomocí vějíře vyjadřovat své city, mohly za ním ukrýt údiv, rozmrzelost, předstírat rozpaky. Pro Jaroslava Seiferta je vějíř také významnou relikvií, motiv vějíře prochází jeho sbírkami, nejvýraznější úloha mu připadá ve sbírce *Vějíř Boženy Němcové* (viz dále).

Žena 19. století je oceňována stejně jako dříve díky své kráse, teoreticky má stejná práva jako muž, ale prakticky je na něm stále závislá. Ideálem je v této době zralá žena s plnými ňadry a širokými boky. Svě vnady se snaží zdůrazňovat oblečením, ke šněrovačce přibývá korzet. Korzet představuje pro Jaroslava Seiferta brnění, z něhož by se měly ženy osvobodit. Novinkou jsou v této době falešná ňadra z vosku, později z kůže, která se rozšířila do všech obchodů. Dle mého názoru by z nich Jaroslav Seifert nebyl nadšený. Nezáleželo mu příliš na tom, zda má žena ňadra větší či menší, spíše se mu líbila přirozenost. Z doplňků oděvu se těší zájmu žen závoj a slunečník jako prostředky koketérie. I ve verších Jaroslava Seiferta najdeme motiv závoje.

Hnutí feminismu, kritizující mimo jiné podřízenou roli ženy a vznikající na konci 18. století, našlo v českém prostředí odezvu například u Boženy Němcové. Němcové si Seifert váží nad jiné ženy. Je pro něj ztělesněním ženy statečné, nezdolné, odolávající životním překážkám, zároveň pro něj reprezentuje mateřství, oceňuje i její tvůrčí aktivitu.

Přelom 19. a 20. století se nesl v umělecké oblasti ve znamení secese. V malířství i sochařství je s oblibou znázorňována postava ženy. „*Obraz ženy nabízel rozvinutí jak do poloh intimního studia tělesnosti a vyjádření*

*biologické vitality, tak do zcela opačných oblastí duševního odhmotnění a prchavých citových lyrických záchvěvů.*⁷

Takový obraz ženy najdeme i ve verších Jaroslava Seiferta. Na jedné straně zobrazuje ženy čistě tělesně, zaměřuje se na jejich vnady, na druhé straně některé obrazy žen jsou nesený v citové, oduševnělé náladě. Stejně jako pro secesní umělce je i pro Seiferta žena metaforou života a nejskvělejším dílem přírody. Z oblíbených ženských postav, zachycovaných v secesním umění, nalezneme u Seiferta například postavu Salome či postavu nevinné křehké ženy v podobě dítěte.

Ženy se postupně zapojují do pracovního procesu, v době válečné dokáží plně nahradit muže ve všech pracovních odvětvích. V Československu pracují na výhradně mužských místech, v továrnách, na stavbě. Jaroslav Seifert kritizuje skutečnost, že ženy jsou nuceny pracovat v továrnách jako muži, ve sbírce *Odlévání zvonů* zmiňuje s nelibostí, že muži sestrojili speciální sedačku, aby ženy mohly pracovat u stroje i ve vysokém stupni těhotenství.

Ideál ženské krásy v současnosti ovlivňuje ženská emancipace. Vede kult přehnané štíhlosti, ženy také pronásleduje kult mládí, nutící ženy sahat od běžných zkrášlovacích prostředků, jakými jsou kosmetické přípravky a líčidla, až k plastickým operacím a dalším chirurgickým zákrokům. A jak by komentoval současný trend Jaroslav Seifert? Rozhodně by nesouhlasil s tím, že má být žena co nejštíhlejší, ba právě naopak, štíhlost pro něj představuje malou, tající lásku. Neztotožnil by se ani s kultem mládí. Samozřejmě že se mu líbily mladé dívky. Ale krásu spatřoval i za vráskami starších žen.

Pro Jaroslava Seiferta žena představovala vždy milováníhodnou, samostatnou bytost, kterou uměl ocenit. A to se pokusím dokázat i ve své diplomové práci.

⁷ Wittlich, Petr: Umění a život – Doba secese. Artia, Praha 1987 (s. 148)

2 ŽIVOT A DÍLO JAROSLAVA SEIFERTA

O výjimečnosti Seifertovy tvorby svědčí skutečnost, že jako jediný český spisovatel obdržel Nobelovu cenu, a to krátce před svou smrtí. Co však bylo (a troufám si říci, stále je) příčinou velké obliby veršů básníka, který tvořil téměř po celý svůj život? Snad to je citovost, vřelost a melodičnost provázející jeho verše. Snad témata, kterými se zabýval a která jsou věčná: láska, vztah k ženě, vztah k rodné zemi, Praha. Dle Václava Černého Seifert „*utkává celý svůj poetický svět jakoby z lehounkých doteků, vánků dechu, stěží polibků, náznaků něhy, uztrnulých úžasů, tušivých a nevyslovených mrazení touhy.*“⁸

František Hrubín obdivoval Seifertovu schopnost nazývat věci pravými jmény, zdůrazňoval jeho obdiv k matce, již Seifert ztotožňoval s rodnou zemí.

Alexandr Stich shledává v Seifertově díle motivy, které jsou „*výrazem něžného erotického sentimentalismu*“.⁹ Tento sentimentalismus úzce souvisí s motivy ženství, jimiž se budu zabývat.

Jaroslav Seifert vyrůstal v prostředí dělnického Žižkova. Studium na gymnáziu nedokončil, začal se věnovat žurnalistice. Nejprve pracoval pro různé komunistické deníky, časopisy a nakladatelství, např. *Rudé právo*, *Rovnost*, *Reflektor*, *Komunistické knihkupectví a nakladatelství*. Byl jedním ze zakladatelů Uměleckého sdružení Devětsil. S Karlem Teigem navštívil roku 1924 Itálii a Francii. Po podepsání manifestu proti novému vedení KSČ byl vyloučen z komunistické strany. Poté působil jako redaktor divadelního časopisu *Nová scéna*, v *Almanachu Kmene*, v *Panoramě* a v sociálně demokratickém tisku (*Pestré květy*, *Ranní noviny*). Za války byl zaměstnán jako redaktor v *Národní práci*, po válce v odborářských novinách *Práce* a

⁸ Černý, Václav: Jaroslav Seifert – náčrt k portrétu. INDEX, Kolín nad Rýnem 1984 (s. 12)

⁹ Stich, Alexandr: Seifertova Světlem oděná (interpretace: pokus a výzva) ARGO, Praha 1998 ISBN 80-7203-105-8 (s. 12)

redigoval kulturní měsíčník *Kytice*. Od roku 1949 byl spisovatelem z povolání. Bojoval proti útisku a dogmatismu, žádal o milost pro vězněné a perzekvované spisovatele, podepsal Chartu 77. Těžká nemoc pohybového aparátu v padesátých letech mu na čas znemožnila tvorbu. V letech 1969-1970 byl předsedou SČS. Do konce 70. let zveřejňoval svou tvorbu pouze v samizdatu a v zahraničí, v oficiálních nakladatelstvích směly vycházet jeho básně až od konce 70. let.

Za šedesát let tvůrčí činnosti prošel Seifert několika obdobími. Jeho raná tvorba (*Město v slzách, Samá láska*) spadá do etapy proletářské poezie, usilující o společenskou revoluci. Na svět se dívá z pozice vitalisty, dochází k poetizaci obyčejných věcí, zintimnění výdobytků moderní civilizace i samotné revoluce. Poté nastává poetistické období, Seifert zdůrazňuje hravost, básně staví na slovních hříčkách, vyznačují se fantazií, exotikou (*Na vlnách TSF*). Válečné motivy pronikající do následující sbírky (*Slavík zpívá špatně*) však přinášejí do veršů vážnost a melancholii. Na konci 20. let se verše opět proměňují. Přibývá v nich písňovosti, hovorového jazyka, verše se nesou v pravidelném rytmu. Převládají motivy milostného okouzlení, plynoucího času, vzpomínek na dětství (*Poštovní holub, Jablko z klína, Ruce Venušiny, Jaro, sbohem*). Básně na příležitostná časová témata vycházely v sociálně demokratickém tisku, zejména v *Právu lidu* a v *Ranních novinách* (*Zpíváno do rotačky*). Na konci 30. let Seifert píše básně reagující na ohrožení národa (cyklus *Osm dní*, část sbírky *Zhasněte světla*). V letech války vycházejí skladby, které oživují motivy domova, rodné země, Prahy (*Světlem oděná, Kamenný most*), ozývají se tradice národní kultury (*Vějíř Boženy Němcové*), Seifert básnicky komentuje i pražské povstání (*Přilba hlíny*). Postavy národní kultury Seiferta inspirovaly i k dalším sbírkám, vrátil se k osobnosti Boženy Němcové (*Píseň o Viktorce*), podnítila ho tvorba Mikoláše Alše (*Šel malíř chudě do světa*) a Josefa Lady (*Chlapec a hvězdy*).

Motivy domova, dětství, vzpomínkový charakter jsou příznačné pro sbírku *Maminka*. Ve sbírce *Praha* básník připomíná různá zákoutí svého rodného města, vzpomínky se mísí s reflexemi, důležitou roli hraje plynoucí čas. Zde již nastává proměna básnickovy poetiky, která se plně realizuje ve sbírkách šedesátých let (*Koncert na ostrově, Halleyova kometa, Odlévání zvonů, Morový sloup*). Místo poetických metafor nastupuje věcné vidění, místo rýmu prozaizovaný verš. Harmonii nahrazuje nostalgie a skepse. Podobná poetika zůstává doménou i v další sbírce (*Deštník z Picadilly*). V poslední sbírce (*Býti básníkem*) se navrácí do básní harmonická atmosféra, verš má však stále prozaizovanou podobu.

K Seifertovu prozaickému dílu patří soubor fejetonů zabývajících se vzpomínkami na mládí prožité na Žižkově (*Hvězdy nad Rájskou zahradou*) a vzpomínková kniha *Všecky krásy světa*, zachycující reminiscence na přátele, na mládí, a to ve stylizované, poetické podobě. Jaroslav Seifert je autorem mnoha novinových fejetonů a sloupků, také divadelních a literárních referátů. Vynikl i jako překladatel G. Apollinaire a P. Verlaine, spolu s orientalisty tlumočil perského básníka Nizámího a Šalamounovu *Píseň písní*. Účastnil se také prací na několika příležitostných sbornících a připravil několik výborů, například J. Nerudy a J. Vrchlického. Vystoupil pod pseudonymy M. Muguet (*Trn* 1924) a Marie Ulrichová (1923 in *Sborník protiklerikálních veršů*).

Nyní se pokusím přiblížit jednotlivé Seifertovy sbírky i dílo prozaické, a to v pořadí, v jakém byly vydávány. Zvláštní pozornost budu věnovat motivům ženství, které budu později analyzovat podrobněji.

2.1 Žena v básnickém díle Jaroslava Seiferta

2.1.1 Město v slzách (1921)

Roku 1921 vydal Seifert svou první sbírku, v níž vyjadřuje své sympatie k proletariátu. Původní název sbírky zněl *Bojiště dne*, měl vyjadřovat příklon básníka ke konfliktům každodenního života. Obsah sbírky tvoří verše, které vycházely již dříve časopisecky. Autorem předmluvy vyzdvihující novou revoluční poezii byl člen Uměleckého sdružení Devětsil, Vladislav Vančura. *Město v slzách* vychází v době, kdy na vyvíjející se českou poezii působí nejrůznější vlivy. Ovlivňuje ji předválečný civilismus, expresionismus, futurismus, dadaismus, pronikají do ní i poválečné ohlasy ruského Proletkultu, ohlas děl francouzských autorů, podněty přicházejí i z oblasti výtvarného umění, jedná se především o vliv kubismu. V první Seifertově sbírce se snoubí vlivy naivního malířství s vlivy moderního umění.

Básník utíká z venkova do města, kde cítí štěstí chudých lidí i jejich bídu. Sbíрка osciluje mezi dvěma póly, mezi touhou městského člověka po lásce a štěstí a mezi smutnou realitou, vyvolávající mnohdy slzy. Seifert vidí záporné stránky města v jeho továrnách, strojích a všem, co ničí přírodu. Sociální revoluce znamená řešení veškerých problémů, básník je ochoten vše pro ni obětovat. Básně jsou plné citu, Josef Hora shledává Seifertovy verše „*tichým, zasněným hovorem srdce s životem a přemáháním zla idylickou důvěřivostí v příští dobra.*“¹⁰

Lyrický subjekt vede monology, v nichž vyjadřuje svůj vztah ke světu, stylizuje se do různých rolí, chce vyzdvihnout sílu jednotlivce, který se účastní revoluce. Pomocí hyperboly vyvolává napětí mezi významem skutečným a přeneseným, mezi realitou a stylizací. Některé básně mají ráz mikropříběhů, které se zabývají sociální problematikou. Seifert si všímá i nepatrných detailů, události se snaží podat co nejkonkrétněji, čímž dává

¹⁰ Hora, Josef: Jaroslav Seifert. *Město v slzách*. In: Poesie a život. Úvahy, studie, soudy. Čs. spisovatel, Praha 1959 (s. 391)

najevo autentičnost prožitku. Básně prostupuje poetický naivismus, víra ve vítězství proletariátu. Důležitá je přítomnost náboženských motivů, odkazů na příběhy z Bible, které tvoří paralelu k dějům v básních. Verš je uvolněný, věty se složitě větví, rýmy jsou někdy velmi jednoduché, často gramatické, objevují se asonance.

I v této sbírce proletářské poezie má své místo motiv ženství. „*I při snech o barikádách* [...] *je váben a znepokojován představou ženy a touhou po ní.*“¹¹ Vyskytují se zde motivy mladých dívek, s nimiž má lyrický subjekt vztah, motivy částí ženského těla, jež oplývají smyslností. Motivy ženství se prolínají s náboženskými motivy, jedná se o motiv Panny Marie, k níž se lyrický subjekt obrací s modlitbou, nebo motiv ženy – světice. Vystupují zde i postavy konkrétních žen, Šárky, ženy přinášející zkázu, a Veroniky, jež podala roucho Kristu. Lyrický subjekt dá přednost válce před ženou, cítí to jako svou morální povinnost. Motivy ženství mohou sloužit i jako metafora pro neživé předměty, pavlač má v Seifertově podání náruč, továrnu přirovnává k Jairově dceři na márách.

2.1.2 Samá láska (1923)

Tato sbírka patří stejně jako *Město v slzách* k proletářské poezii, verše se však stávají intimnějšími, revoluce představuje symbol naděje básníka, je vyvolána zejména láskou, mateřskou i mileneckou. Poetický naivismus se zde opět projevuje v hyperbolách, komice, monologičnosti básní. Sklonem k detailu, epičnosti a vyprávěcím stylem se *Samá láska* blíží předchozí sbírce. Básník se opět vyznává ze svého vztahu k proletariátu, prozrazuje své touhy, které má splnit revoluce. Oproti *Městu v slzách* se však mění Seifertův vztah k moderní civilizaci, brání ji i s jejími technickými vymoženostmi.

¹¹ Havel, Rudolf: *Město v slzách?* In: Jaroslav Seifert: *Čas plný písní*. Odeon, Praha 1990 ISBN 80-207-0140-0 (s. 260)

Z některých básní cítíme exotiku dalekých krajů, je přítomen i humor. Objevuje se zde nové pojetí lidovosti, je patrné v zájmu o všední život proletáře, ve využití obměny kramářské písně v *Baladě z Veršů o lásce, vraždě a šibenici*. Sbíрка *Samá láska* je znatelně ovlivněná Devětsilem a Karlem Teigem, stojí již na přechodu k poetismu.

Motiv ženství zde hraje významnější roli než ve sbírce předchozí, je propojen s motivem revoluce, vypravěč touží po tom, aby ho jeho milá doprovázela i na barikády. Motiv matky se objevuje v několika podobách, najdeme zde motiv matky milující a chránící své dítě i motiv matky souhlasící s revolucí a podporující vypravěče v jeho odhodlání jít bojovat. Nechybí motiv milých dívek, milenek, v jejichž náruči nacházejí útěchu muži navrátilí se z války. K motivům ženství patří i motivy částí ženského těla, především motiv klína, symbolizujícího bezpečí a klid, ale i motiv ňader či rukou. Důležitý je i motiv Panny Marie, motiv múz, z nichž čiší ženství, básník prosí múzy o inspiraci, najdeme zde paralely mezi ženstvím a uměním. Něžné pohlaví si zaslouží být ochraňováno, básník by pro ženu udělal vše, bojí se však i zklamání, jež mu žena může připravit. Časté jsou apostrofy žen a dívek.

2.1.3 Na vlnách TSF (1925)

Sbíрка vyšla pod titulem *Na vlnách TSF*, roku 1938 se na pultech objevilo přepracované vydání s názvem *Svatební cesta*. Řadí se svým obsahem k ranému poetismu, je druhou poetistickou sbírkou po Nezvalově *Pantomimě* z roku 1924. Typické je její výtvarné a grafické řešení, které dodává básním větší účinnost, v přepracovaném vydání však na ně Seifert rezignoval. Sbířku Seifert věnoval hlavním představitelům Devětsilu v jeho poetistickém období, Karlu Teigemu, Vítězslavu Nezvalovi a Jindřichu Honzlovi. Sbířka je psána v duchu poetického lyrismu, zobrazuje moderní

svět, jak se s ním Seifert seznámil při svých zahraničních cestách, cítíme z ní i exotiku, která má však blízko k naivismu. Zřetelně se zde projevuje motiv lásky či erotiky. Básník se nechává unášet fantazií, vyjadřuje hlavně své dojmy a pocity. Děj není rozvíjen postupně, skládá se z malých útržků, jakýchsi kamínků mozaiky. Některé básně byly inspirovány Apollinaiem, uplatňuje se zde poetistická hravost, řetězení asociací, zvuková hra se slovy, kontrasty a jistá anekdotičnost. Metafory a metonymie jsou základem asociativní básnické hry, homonymie, polysémie a víceznačnost slov vyvolávají sémantickou hru se slovy.

Motivy ženství jsou zapojeny do poetistické hry, ^{jde} jedná se o motiv slečen, mladých dívek, rozesmátých i smutných. Dívky jsou spojeny se smíchem a s květinami, zejména s růžemi. Najdeme zde motiv chudé dívky, která musí šetřit jídlem, motiv dívky, která se jako přelud zjevuje nemocnému. Objevují se zde motivy tanečnic, baletek, manekýnek. Z motivů žen exotických bych jmenovala motiv krásné Omaki Vani, o niž má básník strach, či motiv varietní umělkyně, Miss Gada-Nigi. Motiv ženství se pojí i se smrtí, lyrický subjekt oslovuje mrtvou Salome a přeje si, aby ožila, tělo utopené ženy mu připomíná leknín, lituje mrtvé milenky, jejichž podoba mu zůstává pouze na fotografiích.

Časté jsou motivy ženského těla, motiv krásných očí, motiv dívčích vlasů, jež se vlní stejně jako moře, motiv ňader, klína. S motivem ženství se pojí i motiv ženských propriet, jakými jsou například doplňky týkající se ženských vlasů (klobouk, vlásenky), pomůcky ke zkrášlování (pudr) či relikvie mající více významů (vějíř). Žena je zde pro Seiferta drahou bytostí, rád by ji uchránil před hrůzami války. Motivy ženství se prolínají s motivy pomíjivosti a trvalosti, lásky k ženám jsou prchavé, láska k věcem má delší trvání, ženská krása je však věčná, zatímco květiny vadnutím krásy pozbývají.

Ve sbírce má své místo i motiv Venuše, bohyně lásky a krásy, jež se dle legendy zrodila z mořské pěny.

2.1.4 Slavík zpívá špatně (1926)

Sbírka vydaná s ročním odstupem od sbírky předchozí pokračuje v tradici hry asociací, které Seifert někdy rozvíjí postupným řetězením, jindy se asociace pohybují v kruhu kolem určitých slov a nakonec vyústí v obrazné pointě. Objevují se zde častěji motivy pláče, zániku a smrti, díky poetistickému přístupu však nejsou příliš tíživé. Časté jsou zvukové hříčky, kalambúry, v básních pozorujeme náznaky monotematicnosti. Témata jako válka, vztah světa a domova či revoluce jsou zde uchopena jinak než ve sbírkách proletářského období. Z veršů mizí bezstarostná hravost, stávají se melancholickými, zkratka a náznak nahrazují detailní popisy, poetičnost však zůstává zachována. Důležitý je motiv domova, který skýtá útěchu. Revoluce je nahlížena jinak než ve sbírce *Město v slzách*, básník ji vidí reálně, mizí chlapecké poblouznění, je si vědom zla, které přináší.

Motivy ženství jsou často spojeny s motivem války, jak vyrozumíme například z obrazu „*země je těhotná mrtvými*“.¹² Objevují se zde motivy žen chudých, plačících, zajímavý je motiv plačící nevěsty v souvislosti s motivem všeničící války. Najdeme zde apostrofy žen, například bezejmenné tanečnice či Francouzky Josefíny, jež je hlavní postavou básně *Balada ze Champagne*. Své místo zde mají motivy exotických žen, básník se zajímá například o černošky z daleké Jávy, oslovuje Egyptanku. Zmiňuje postavu Johanky z Arcu, ženu bojovnicí, jež oplývala zároveň krásou. Nechybí motiv dívek, dívek nesmělých, motiv dívky básníkovu srdci blízké. Vyskytují se zde motivy ženského těla, jedná se konkrétně o motiv vlasů a motiv ňader, motivy ženského oděvu, například starých rób, svatebních šatů či podprsenek.

¹² Seifert, Jaroslav: Slavík zpívá špatně. In: *Město v slzách. Samá láska. Svatební cesta. Slavík zpívá špatně.* Poštovní holub. Čs. spisovatel, Praha 1989 (s. 145)

Čtenářské pozornosti neunikne dále motiv matky, motiv milenek či motiv Sfinxy, jež vzdoruje plynutí času.

2.1.5 Poštovní holub (1929)

V této sbírce pokračuje proměna básníkovy vidění světa, naznačená již ve sbírce předchozí. Básník odhaluje více svůj vnitřní svět, poezie se stává intimnější. Je zde patrný vliv vyloučení Seiferta z Komunistické strany i odcizení s přáteli z Devětsilu. Ze sbírky se vytrácí poetismus, uplatňuje se jen v několika básních, například v básni *Tanec dívčích košil*, kde můžeme pozorovat hravost. Zůstávají představy spojující obyčejné se všedním, důvěrnost a nadsázka. Básník však nachází zálibu i v kontrastech, uvědomuje si plynutí času. Představa smrti proniká jeho verši, na jedné straně se jí snaží zlehčovat, na druhé straně ví, že jí neunikne, a zbývá mu jen rezignace. S časem souvisí i příklon ke vzpomínkám na mládí. Seifert znovu objevuje tematiku Prahy, ovšem tentokrát nikoli ve spojení s proletariátem, ale jako sídla vladařů. Znakem básníkovy tíhnutí k písňovosti je používání refrénu, naznačují jš i názvy některých básní (*Píseň, Svatební píseň, Píseň z války v 66. roce*).

Motivy ženství jsou časté, velmi rozmanité, proměňují se. Najdeme zde motivy dívek i žen, například motiv tety marně čekající na svou lásku, motiv markytánek i milenek. Seifert dívky oslovuje, velebí jejich krásu, bojí se vrásek, které hyzdí ženskou tvář, rád by zastavil čas. Ženský půvab však dovede i klamat, objevuje se zde motiv zrady. Ženy si zaslouží lásku, někdy se jí však nedočkají, což vyvolává v básníkovi lítost. Smrt ženy znamená i smrt krásy a ženského úsměvu. Kromě motivu smrti se zde objevují další smutné motivy, smutek vyvolává třeba pohled na hubené dívky v baru. V básni *Tanec dívčích košil* vzbudí motiv sušících se dívčích košil výrazně erotické myšlenky. Představa nahé ženy vyvolá samozřejmě taktéž erotickou

náladu. Ženské tělo však Seifert zpodobňuje nejen ve smyslných obrazech, ale i v obrazech plných něhy, jako například u motivu ňader matky. V básni *Za mrtvou*, věnované památce Jarmily Horákové, objevíme motiv atlasového střevíčku, Seifert parafrázuje jednu strofu z Máchova *Máje*, končí ji oslovením Jarmily.

2.1.6 Jablko z klína (1933)

Sbírka obsahuje intimní poezii, což naznačuje již svým titulem, je plná nostalgických pocitů, vycházejících z ^{životní} nitra básníka. Seifert citlivě vnímá i nepatrné smyslové podněty, které dovede využít pro imaginativní hru, například v básni *Vosková svíce*, kde básníková fantazie dokáže vtisknout obyčejné svíci netušené podoby. Důležitý je opět motiv plynoucího času, vše se proměňuje, pohybuje. Verše jsou kratší, pravidelné, mají zpovědní ráz. Písňovost a melodičnost jsou příznačnými rysy zintimněné poezie. Verše se často pohybují mezi dvěma póly, mezi věcným viděním a pocity lyrického subjektu. Básníková obraznost stále obsahuje smysl pro výraznost, projevující se například v oxymóronech.

Motiv ženství se ukrývá již v názvu sbírky, motiv klína prostupuje velkou část Seifertovy tvorby. Dívčí klín ho vzrušuje, ale může se na něm i vyplakat. Najdeme zde i jiné motivy ženského těla, motiv dívčího prsu, motiv vlasů, rukou, nehtů, úst. V básních vystupují dívky, které lyrický subjekt miloval. Motiv dívek je spojen často s motivem jara, verše o dívkách často provází rozverný tón.

V básni *Dívce, která bydlí u hřbitova* se lyrický subjekt svěřuje, jak žárlí i na mrtvé, neboť k dívce mají blízko. Nechybí motiv tanečnic s útlým pasem, motiv starostlivé maminky, odhodlané snášet dobré i zlé pro milované dítě, či motiv Panny Marie, jež představuje pro básníka bytost vskutku nadpozemskou. *Vosková svíce* se proměňuje ve stejnojmenné básni od

sestřičky medu až po milenku mrtvého. Básník nezamlčuje fakt, že ženy jsou někdy pošetilé a dovedou být i kruté a trápit muže.

2.1.7 Ruce Venušiny (1936)

Sbírka *Ruce Venušiny* se svým estetickým viděním blíží sbírce *Jablko z klína*. Najdeme v ní však mírné nuance v poetice a především v tematicce. Z veršů mizí zpovědní charakter a s ním související hovorové zabarvení jazyka. Jsou však protkány zvýšenou citovostí a vroucností. Subjektivní vnímání světa a téma plynoucího času nehraje již tak významnou úlohu. Sbírka je nesena v máchovském duchu, v roce vydání uplynulo sto let od úmrtí Karla Hynka Máchy. Titulní báseň objasňuje pravé poslání člověka. Spočívá v neustálé snaze uchopit neuchopitelné, je provázeno smutkem, ale i nadějí, neboť již samotná snaha o něco, touha po něčem je smysluplná. Básněmi prochází především touha po kráse a motivy z různých oblastí umění. Touha po kráse pramení z nitra básníka^{ova}, je ale chápána i jako základ veškerého lidského snažení.

Motivy ženství zde zaujímají významné místo, neboť se ženou se pojí právě krása a umění. Ženství spojené s uměním reprezentuje třeba motiv sochy Venuše, složit hlavu do jejích rukou je pravým posláním dobrodruha. Spojitost motivu ženství s motivem umění na nás dýchne i z obrazu Venuše malovaného Boticellim, z motivu dívky čtoucí verše či z motivu slečny Toyen. Motiv ženství spojený s motivem dobrodružství a dalek tušíme v obrazu dívky, jejíž pleť je protkána žilkami připomínajícími řeky a v jejímž dechu cítí lyrický subjekt mořskou sůl. Nedílnou součástí sbírky je i motiv matky, matky staré a smutné, želící smrti svých dcer.

Motivy ženství jsou zde vykresleny s velkou něžností a pochopením, lyrický subjekt vyzdvihuje význam maminky pro malé dítě, její vlasy zamýšlí uložit na památku do truhly, s neskonalým citem pozoruje spící dívku.

Zajímavý je motiv dívek zpovídajících se v kostele ze svých hříchů. Tyto dívky se pohybují v jakémsi bludném kruhu, stále hřeší, zpověď jim přináší jedinou útěchu. Básník nevěrné ženy neodsuzuje, muži přece také hřeší stejným způsobem. Z motivů ženského těla bych uvedla již zmíněný motiv rukou, dále motiv klína, na němž matky chovají děti, motiv vlasu, jenž zbyl lyrickému subjektu jako jediná památka na jeho milovanou, motiv očí, čela a víček, jichž si básník všímá u spící dívky, motiv ženské pleti.

2.1.8 Zpíváno do rotačky (1936)

Jedná se o básně týkající se kultury a literatury, pronikají do nich soudobé události z domova i ze světa. Tyto básně psal Seifert na aktuální podněty do denních listů. Sbírka vznikla roku 1936, obsahuje verše k máchovskému výročí, tón básníka se mění od úsměvné polohy přes zahořklost až po ironii. Verše provází hravost, vtip, písňovost, Seifert si rád hraje se slovy, je velmi vynalézavý.

V motivice ženství najdeme motivy pojící se s uměním, jako motiv Máchovy Lori, motiv královny ze Tří mušketýrů, motiv Maryčky Magdonovy, motivy žen historických, třeba lazebnice Zuzany, Elišky Přemyslovny, motivy nesené v náboženském duchu, jako motiv Panny Marie či svaté Starosty, vousaté ženy. Básník vyslovuje své odhodlání milovat i ženu s vousem, probouzí v něm až erotickou představivost, zároveň je pro něj čímsi kuriózním. Nechybí všudypřítomný motiv maminky, ať už skutečné či její paralely, matky země. Zemi nazývá i sestřičkou, která má korunu z hroznů.

Časté jsou motivy vína spojené s motivy ženství, bílé víno mu například připomíná dívčí vlasy nebo polibek dívky vonící jarem. Lásku k vínu vyjadřují i následující verše:

„Pramáti Eva,

*z níž, jak víš z Bible, svět je zrozen,
měla spíš utrhnouti hrozen.*¹³

Ve sbírce se vyskytují motivy dívek, s nimiž lyrický subjekt chodil, v této souvislosti zde najdeme motivy ženského těla či motivy ženského oděvu.

2.1.9 Jaro, sbohem (1937)

Sbírku poprvé vydanou roku 1937 věnoval Seifert Karlu Tomanovi. Obsahuje různorodé verše, které se však vždy nějak vztahují k jaru. Motivy přírody, lásky, poezie, domova i světa patří k těm nejvýraznějším motivům. Lyrický subjekt se proměňuje v kolektivní my, pak opět v subjektivní já. Vědomí plynoucího času se promítá do básníka prožívání světa, které je velmi subjektivní. Básník propadá lásce, i když už má také určité negativní zkušenosti se ženami. Láska je spojená i s domovem, prolíná se zde milostná a přírodní lyrika, pronikají sem i náznaky blížící se války, dobové problémy.

Prostota a všednost určují charakter sbírky, nesetkáme se již s napětím lidského snažení jako ve sbírce *Ruce Venušiny*. Seifert přechází k vyprávěcímu tónu, který přináší dějovost, ovšem nezapomíná ani na lyrismus, písňovost, posilovanou refrénem a signalizovanou i názvy básní (*Píseň o včelách, Podzimní píseň..*). Hojně se zde vyskytují elipsy, strofy mají různý rozsah. Básně jsou často založeny na vzpomínkách na dětství jako dobu štěstí a lásky. Ve sbírce najdeme oddíly žánrů, jako je pantoum a rondó, které se zabývají také přírodní a milostnou tematikou. Sbírka byla později rozčleněna v souvislosti s rozšířením.

Motivy ženství se proměňují, najdeme zde motiv povolných dívek, které se rády líbají, i motiv starostlivé ženy. Ženy jsou dárkyněmi rozkoše i symbolem jistoty. Jsou nadány tajemnou mocí, kterou muži nedokáží

¹³ Seifert, Jaroslav: Zpíváno do rotačky. In: Dílo V. Čs. spisovatel, Praha 1957 (s.239)

pochopt. Motiv slečen, jež jsou středem zájmu chlapců, se podobá motivu dam, s nimiž muži rádi flirtují. Najdeme zde motivy legendárních ženských postav (*Ctirad a Šárka, Oldřich a Božena*), legendární motivy slouží jako základ pro rozvinutí příběhu s humornou pointou. Dále jsou zde motivy bezejmenných dívek, s nimiž se lyrický subjekt potkal a které oslovuje. Z veršů cítíme lásku a něžnost, motiv dívek patří neodlučitelně k motivu jara. Častý je motiv maminky, je spojený s motivem dítěte, často prostřednictvím ukolébavky. Motiv múz naznačuje spojení motivu ženství s uměním, motiv tureckých krásk nás přenesse do exotických krajin. S motivem náboženským souvisí motiv madon či motiv svaté Terezy. Své místo zde mají i motivy ženského těla, je to motiv vlasů, jež básník zbožňuje, ač mu zbyly pouze v hřebenu, motiv růžového nehtu, ňadra, vonné pleti či ouška ozdobeného třešněmi jako náušnicemi. Seifert se zaměřuje i na motivy součástí ženského oděvu, častý je motiv živůtku ukrývajícího ženskou krásu.

2.1.10 Osm dní (1937)

Sbírka sestává z deseti elegií, podnětem byla smrt T. G. Masaryka 14. 9. 1937. Touto smutnou událostí nastává zlom v dějinách, sbírkou prochází osudovost, osobní prožitek bolesti a strachu. K hlavním motivům patří motiv smrti, luny, dítěte, Evropy, nešťastné země.

Motivy ženství se prolínají s těmito motivy. Země je přirovnávána k zpívající panně, která vlivem událostí utichla, smrt mrtvého pojme do svého klína, luna je podobná ženě plačící u mrtvého, Evropa je oslovována jako žena, měla by žet smrti T.G.M.

2.1.11 Zhasněte světla (1938)

V této sbírce z roku 1938 se přírodní a intimní lyrika postupně proměňuje v obraz osudu národa. Seifert vyjadřuje svůj vztah k ohrožené

zemi, povšimneme si mnohotvárnosti pojetí země, básník jí přisuzuje i ženské atributy, je mu milenkou, drahou vlastí i matkou. Verše z období před mnichovskou zradou se odehrávají v přítomnosti, v pomnichovských verších nabývá na významu minulost země, konkrétní místa se stávají symboly jistot. Civilní projev, obrazy ze života překrývají patos, plynoucí z prožívání těžkého osudu básníkovi drahé země. Intimní vztah se zemí má intersubjektivní ráz. Opakováním veršů na zásadních místech básně s malou obměnou na začátku dvou po sobě následujících slok Seifert dociluje gradace básně.

Motivy ženství jsou poznamenány osudovostí, jež prochází sbírkou. Motiv matky splývá s motivem vlasti, vztah s vlastí neskončí ani smrtí člověka. Vztah k zemi je trvalý oproti vztahu k ženám. Motiv války zaznívá z veršů o matkách, které nechtějí své syny pustit do boje, o dívce loučící se s chlapcem, jenž odchází bojovat za vlast. Maminčiny ruce jsou útěchou ve zlých dobách, je možné se v nich ukrýt, stejnou útěchu poskytují knihy, které nám dávají zapomenout na zlo kolem nás. Muži mají za úkol chránit šťastný spánek žen a dětí. Ženské atributy jsou přenášeny na noc, jejíž vlasy zdobí hvězdy, jindy je noc přirovnávána k vdově ploužící se na hřbitov. Země má „korzet z betonu“¹⁴ a jako ženě se jí „jarem ňadro zvedá“.¹⁵ Praha v černém šatě je personifikována jako žena ve smutečném. Motiv dívek je také spojen s motivem války.

2.1.12 Vějíř Boženy Němcové (1940)

Sbírka vyšla ke 120. výročí narození Boženy Němcové, byla reakcí na okupaci. Ve stejném roce vydal František Halas cyklus *Naše paní Božena Němcová*, v němž se zaměřil na dílo velké české spisovatelky a jeho ozvuk.

¹⁴ Seifert, Jaroslav: Zhasněte světla. In: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 67)

¹⁵ Seifert, Jaroslav: Zhasněte světla. In: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 68)

Jaroslav Seifert usiloval spíše o zobrazení citového života Boženy Němcové. V národní tradici spatřoval Seifert naději pro budoucnost. Sbírka je symetricky koncipována, sestává z pěti částí, přičemž první a poslední tvoří rámeček třem významově nejdůležitějším zpěvům. Jedná se o snové úvahy nad vějířem, který je typickou ženskou proprietou a symbolizuje i život mrtvé. Sbírka osciluje mezi snovostí s rysem až pohádkovosti a reálným životem. Sloky i jednotlivé verše se opakují, Seifert využívá anaforu, apoteózy i formule z pohádek.

Motiv ženství je zde zvýrazněn, proměňuje se od představy ženy prožívající milostný život přes představu ženy – matky po představu ženy statečné, takovou se Božena Němcová ukázala při pohřbu Karla Havlíčka Borovského. Nejvýznamnější proměnou je však proměna v ženu jako nositelku naděje. Proměny jsou téměř neviditelné, motivy často splývají, zejména motiv ženy a matky. Matka je poslední jistotou člověka, je spojena s rodnou zemí. Země je personifikována, v políbení s ní lyrický subjekt splyne jako se ženou, po smrti se do ní navrátí. Hlas rodného kraje je jako hlas maminky tím nejkrásnějším zpěvem.

Lyrický subjekt se ocitá u místa, kde je Božena Němcová pohřbená, připadá mu, že jen spí, soucítí s jejím těžkým osudem. V Seifertových očích byla především ženou, která má své soukromí. Část jejího života v sobě ukryvá právě vějíř, je v něm skryt pláč i úsměv, chránil její tvář v mládí i ve zralém věku. Vějíř nabývá symbolického významu, zůstává v něm jako sen vše, co dávno minulo. Pro ženy měl velký význam, mohly za ním ukryt duševní pohnutí, zahánět únavu, poslat polibek, navázat kontakt, tanečníci na něj psali krátké vzkazy či verše. Pohyb ruky s vějířem, stálé míhání, souvisí s proměnami ženství za ním ukrytým. Nádech pohádkovosti lpí na motivu bílého ňadra se zaseknutým dračím spárem. Krev může evokovat dobu poznamenanou válkou i těžké životní zkušenosti spisovatelky.

2.1.13 Světlem oděná (1940)

Skladba vyvolává atmosféru jarní Prahy, lyrický subjekt se vydává na procházku naším hlavním městem. Připomíná známé pražské památky, slavnou minulost, opěvuje její krásy. Připojují se vzpomínky na mládí, na první milostné zkušenosti. Nechybí vzpomínka na rodný Žižkov, na putování cizinou. Vyprávění je prostoupeno lyrickými vsuvkami, básník se cítí svázán s Prahou silným citovým poutem. Tento citový vztah a smysl pro všední stránky života jsou zdrojem naděje.

K motivům ženství patří zejména motiv dívek, motiv dívky objímané chlapcem, motiv dívky, kvůli níž se lyrický subjekt nemůže soustředit na modlitbu. Motivy erotické jsou propojeny s motivy válečného ohrožení, s motivy náboženskými. Najdeme zde motiv ňader mladých dívek, které lyrický subjekt nechává ochraňovat Pannou Marií. Motiv svaté Starosty, ženy s vousem, pojímá Seifert jinak než ve sbírce *Zpíváno do rotačky*. Mízí humorný tón, nahrazuje ho lítost nad tím, že zázraku si nikdo nevšimá, že upadá v zapomnění. Lyrického hrdinu její osud hluboce zasahuje, svatá Starosta se na kříži cítí blíže Kristu, což v ní vyvolává pocit štěstí.

2.1.14 Kamenný most (1944)

Seifertova třetí válečná sbírka se také odehrává v Praze, vzpomínky ustupují okouzlení jarní přírodou a dívčími vнадami, harmonický tón se projevuje emocionální otevřeností, melodičností. Popis konkrétních událostí a humor nadlehčují patos, častá jsou obrazná pojmenování.

Motivy ženství mají blízko k motivům ženství z předchozí sbírky. Jedná se o motiv dívek, motiv uťatých ňader, která přináší na míse svatá Agáta, v erotickém duchu je nesen obraz chlapce klonícího se k ňadrům dívky, vonícím jako květy, či obraz odhalených ňader Mánesovy Josefíny. Paralelu se sbírkou *Světlem oděná* tvoří motiv svaté Starosty, básník se dívá

na její sochu ojedinělým způsobem, vidí v ní dívku, kterou vousy zdobí, není jimi nijak pohoršen. Propojení motivů ženství s motivem náboženským reprezentuje i postava Panny Marie, která symbolizuje naději. Je to nadzemská postava se svatozáří, utěšitelka, pomocnice, ochránkyně.

2.1.15 Přilba hlíny (1945)

Oddíly této sbírky se týkají konkrétních historických událostí. Tvoří je cyklus *Osm dní*, sbírka *Zhasněte světla* a sbírka *S náručí otevřenou*. Některé verše z *Přilby hlíny* přešly do sbírky *Ruka a plamen*. Jádrem sbírky je pražské květnové povstání, typická je lyričnost, básník vzpomíná na minulé události, verše věcně konkrétní se střídají s verši poznamenanými patosem. Motiv mrtvých dominuje v celé sbírce.

K motivům ženství z prvních dvou oddílů (viz výše) bych dodala z třetího oddílu motiv zdravotních sester, jež pomáhají ve válce ošetřovat raněné, monolog mrtvé dívky, která cítí s živými radost při osvobození, motiv země – matky, jež líbá své mrtvé syny. Motiv řeky je také spojen s motivem ženství, její řeč se podobá řeči matky, která vítá dlouho neviděného syna, jindy připadá lyrickému subjektu krásná jako dívčí ruka. Motiv ňader může sloužit i jako přirovnání:

„muži svírali své granáty tak jako ňadra žen“¹⁶

2.1.16 Ruka a plamen (1948)

Sbírka vydaná roku 1948 se postupně rozrůstala, její témata se měnila. Obsahuje příležitostné verše věnované přátelům, zabývající se literárním i výtvarným uměním, verše psané k výročím či k úmrtím. Některé básně už se objevily v předešlých sbírkách.

¹⁶ Seifert, Jaroslav: *S náručí otevřenou*. In: Vějíř Boženy Němcové. *Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce*. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 129)

Motivy ženství jsou svázány s motivy umění. Seifert zmiňuje obrazy malířky Toyen, v monologu malíře Pruchy vyvstane kontrastní obraz dívky v temné roušce a stařeny v bílém závoji. Žena malíře je chápavá a pomáhá mu s čištěním štětců. Ženy jsou odvěkými modelkami malířů. I gesto dívčí ruky může inspirovat umělce. Seifert zmiňuje Nerudovu lásku, Terezku, ženu Emila Holuba. Sbíрка je protkána motivy ženského těla, zejména motivy ňader a vlasů. Motivy ženství jsou často přenášeny na neživé objekty, luna je přirovnána k cudně odhalenému ňadru, v hudebním nástroji potulného zpěváka vidí lyrický subjekt ženské křivky, vůně vody evokuje vůni ženské pleti, věže zdobí zelená kadeř tvořící hladký účes, plamen svíce je podoben dívčímu vlasu, naše mateřština má ústa, jež básník líbá.

2.1.17 Koulelo se, koulelo (1948)

Tato pohádka získala konečnou podobu roku 1955, poprvé však byla vydána již roku 1948. Skladba určená dětským čtenářům popisuje proměny jablůňky v jednotlivých ročních obdobích.

Na malém prostoru skladby jsou ukryty i motivy ženství, v přirovnání jablůňky obsypané květy k dívčímu šatu a ve zmínce o panenských jablíčkách, která má lyrický subjekt nejradši.

2.1.18 Šel malíř chudě do světa (1949)

Sbíрка veršů ke drobným kresbám Mikoláše Alše, která vyšla roku 1949, je svědectvím Seifertova vztahu k tradicím českého malířství. Básník v ní vyjadřuje svůj citový vztah k domovu, pořadí veršů respektuje střídání ročních období počínaje jarem a konče zimou. Svět je nahlížen z perspektivy chlapce okouzleného krásami domoviny, zároveň však z tohoto pohledu vyznačuje i moudrost básníka, který se cítí připoután k přírodě a venkovu s jeho lidovými tradicemi. Básně nás pobaví i dojmou.

Motivy ženství jsou neseny v trochu naivním duchu, jsou něžné, úsměvné, cudné, básník se vyhýbá jakékoli smyslnosti či erotice. Vykresluje postavy vesnických děvčátek, starostlivé maminky, panímámy mlynářky, babičky, ukazující dětem poklady z truhly.

2.1.19 Píseň o Viktorce (1950)

Podnětem k básnické skladbě vydané roku 1950 se stala *Babička* Boženy Němcové. Inspirací byly Seifertovi relikvie patřící k osobnímu životu spisovatelky, jako zrcátko, hřeben, vlásenky. Jedná se o sedmidílnou skladbu psanou krátkým rýmovaným jambem, který střídají prozaizovaná intermezza. Skladba zaznamenává v lyrickém tónu osudy Viktorky z Babičky, v pozadí stojí náznak spojitosti Viktorčina životního příběhu s osudem Boženy Němcové, pojátkem je zde velká láska. Láska hraje ve skladbě významnou úlohu, je oslovována, provází lidský život, vládne mu, také se pro ni však umírá, což platí pro spisovatelku i pro její postavu. Skladba souvisí se sbírkou *Vějíř Boženy Němcové*, pojednává ale spíše o citech a jejich smutných následcích. Viktorka představuje kontroverzní postavu, prožívá osudový milostný příběh.

Motivy ženství procházejí celou sbírkou, ženy jsou zde hlavním tématem. Seifert charakterizuje obě zmíněné ženy, naznačuje jejich hořký úděl. Je okouzlen jejich krásou. Postupně se odvíjí Viktorčin život, od bezstarostnosti při tanci přes uhrnutí myslivcem a odchod do lesa, postupné odcizení od lidí až po její tragickou smrt. Ve čtvrtém dílu skladby se čtenář účastní milostného rozhovoru chlapce s dívkou, nechybí motivy ženského těla. V závěrečném oddílu básník personifikuje smrt jako žnečku, která navštěvuje lidi. Objevuje se zde postava Barunky, pokládající Viktorce kvítek do rakve, budoucnost před ní leží jako tma, Seifert předpovídá těžký život ženy, jejímž nejvyšším cílem bude láska. Nakonec zobrazuje Boženu

Němcovou jako starší ženu, vrásčitou a smutnou, která už nemá nic před sebou, dávno minuly doby, kdy ji muži obletovali, nyní cítí blížící se smrt.

2.1.20 Maminka (1954)

Sbírka navazuje na typ veršů ze sbírky *Jaro, sbohem*. Jedná se o subjektivní vzpomínky bez sentimentu, autor vyjadřuje své pocity jen s lehkou úsměvnou nostalgií. Básně se dotýkají zejména matky, která symbolizuje domov, dětství, bezpečí. Je zde představena jako obyčejná, avšak krásná a milá žena, prožívající těžký osud. Je typem ženy – matky, která přes svou chudobu dokáže rozdávat lásku. Kolem ní se sdružují vzpomínky na další členy rodiny – na otce, strýce, prarodiče. Až na několik výjimek nejsou verše určeny dětskému čtenáři, na čtenáře z nich zavane pocit prázdnoty, který básník cítí po smrti maminky. Verše jsou srozumitelné, mají epický ráz. Na konci každé básně najdeme shrnutí, určitý povzdech. Seifert často používá zdobněliny, básně vyznívají někdy dětsky, naivně, mívají ale hlubší smysl. Opakování slov, refrén i pravidelné rýmy propůjčují básním písňový charakter.

Hlavním motivem ženství je zmíněný motiv maminky, maminku nám básník představuje v různých podobách. Jako ženu unavenou, pracující, která se stará o klidný spánek dětí. Na fotografii však vidí krásnou mladou dívku s tmavými copy. Maminka se snaží chránit svého syna, jak jen může. Je starostlivá, pečlivá, dovede hospodařit s málem. Vzpomínky na maminku vyvolávají různé relikvie, na nichž ulpěla její přítomnost, ať už je to vějíř, zrcátko, prstýnek či krabice na čaj. K motivu maminky přistupují i motivy slečny učitelky, do které byl lyrický subjekt jako chlapec tajně zamilován, tajemné slečny, která bydlela ve stejném domě a k níž lyrický subjekt cítil náklonnost.

2.1.21 Chlapec a hvězdy (1956)

Sbírka *Chlapec a hvězdy* z roku 1956 je podobně jako sbírka *Šel malíř chudě do světa* dokladem básníkovy vztahu k tradicím českého malířství. Jedná se o soubor veršů k obrázkům Josefa Lady. Sbírka je spíše dějová, mluvčí se znovu ocitá v prostředí rodného venkova, nechává se okouzlit dětskými hrami, pohádkami, zvyky, nechybí ani motiv chudoby. Verše jsou opět uspořádány podle ročního cyklu od jara do zimy. Vzpomínky pomáhají překonat smutek nad uplynulým mládím. Hovorový tón přerůstá do pohádkového dialogu, humor zesvětšuje pohádkové motivy. Seifert nezapomene zmínit sociální tematiku, opěvuje i krásu rodné země.

Motivy ženství se podobají těm ze sbírky *Šel malíř chudě do světa*, jsou to motivy dívek, maminky. Nově Seifert zapojuje motivy pohádkových bytostí, tančících vil, lesní panny, tajemně působí i motiv cikánky. Z pohádky si básník vypůjčil i kouzelný motiv Popelčina oříšku.

2.1.22 Praha (1964)

Tato sbírka vyšla původně již roku 1956 jako bibliofilský tisk pod názvem *Praha a věnec sonetů*. Širší veřejnost se však dočkala jejího vydání až roku 1964 v šestém svazku básníkovy díla. Spolu se skladbou *Světlem oděná* a sbírkou *Kamenný most* tvoří triptych veršů vztahujících se k milovanému městu. Dominují zde motivy významných pražských míst, jakými jsou Hrad, Petřín, Vltava, Karlův most atd. Seifert líčí Prahu z různých zorných úhlů, jako město umělců, město historické, město plné lásky. Kromě vzpomínky nabývá na významu reflexe, hodnocení. Čas nezadržitelně uplyvá, básník touží po životě naplněném láskou. Milostný motiv je svázaný s Prahou. Časté jsou motivy náboženské. Seifert využívá různých žánrů, kromě jednotlivých básní zde najdeme cyklické skladby, útvary jako sonety, rondó. Básně jsou psány blankversem i volným veršem.

Motiv ženství se zde objevuje ve dvojí podobě. Na jedné straně Praha jako milovaná bytost, nádherná milenka, na druhé straně Praha jako matka měst. Praha je stejně okouzující jako krásná žena, Seifert se vyznává ze své lásky k Praze, měl ji rád jako ženu, hledal u ní bezpečí, jistotu, slibuje, že ji neopustí, ať se děje cokoliv. Její jméno je pro něj sladší než dech milenky. Vltavu také zdobí atributy ženství, připadá mu nahá, u jezu voda padá „jako ňadra opilá“.¹⁷ Motivy dívek i žen jsou vykresleny s láskou a něhou, ženy se pojí s růžemi, básník si vybavuje i ženy mrtvé, královny z dávných časů, ženy v róbách.

2.1.23 Koncert na ostrově (1965)

Ve sbírce *Koncert na ostrově* se vrací již známé motivy, důležitý je motiv času, básník vzpomíná na minulost, ve svých životních zkušenostech nachází jistotu. Blížkost smrti ovlivnila jeho pohled na život, vyrovnal se s uplývajícím časem. Verše provázejí milostné motivy, v kontrastu s motivem lásky stojí motiv smrti. Ve verších jsou zachyceny nejen subjektivní prožitky, ale i události dobové. Sbírkou prochází reflexivnost jako bilance životních zkušeností zralého básníka. Mluvčí coby vitalista je okouzlen životem i přes jeho stinné stránky jako bolest či stáří a směřuje k životní vyrovnanosti. Mizí rým, dochází k prozaizaci veršů, mluvní styl dodává veršům konkrétnost a smyslovou názornost bez sentimentu. Převažují přímá pojmenování, obraznost nahrazuje pointa, která přináší do básně něco nového, nečekaného.

Motivy ženství zde hrají významnou roli, žena fascinuje básníka jako nezkušeného mladíka i její umělecké ztvárnění třeba v podobě sochy mu připadá okouzující. Žena ho stále provází, je mu jistotou, oporou, představuje synonymum života. Byla to žena, kdo ho vrátil do života svými polibky, když

¹⁷ Seifert, Jaroslav: Praha. In: *Dílo VI. Čs. spisovatel*, Praha 1964 (s. 41)

ho smrt skoro držela v objetí. Probudil se k životu, „*aby se rukama zoufale zachytil/skloněných ramen a vlasů*“.¹⁸

Ve verších se žena objevuje někdy jako prelud, jako něco pomíjivého, co snadno zmizí. Motivy ženství jsou různorodé, je to motiv mladých dívek ve světlých šatech, s motivem smrti souvisí motiv zabitě ženy, motiv dělnic roztrhaných při výbuchu továrny, motiv žen Karla IV., motiv Jany Rybářové, jež zemřela mladá kvůli nešťastné lásce, smrt se nevyhýbá ani dětem, předčasně navštíví i malou Hendele. Motiv žen je spojen i s motivem války, básník nenávidí válku za to, že ženám bere úsměv a působí jejich stárnutí.

2.1.24 Halleyova kometa (1967)

V této sbírce nalezneme podobné motivy i styl jako ve sbírce *Odlévání zvonů*, jež vyšla ve stejném roce, a ve sbírce *Morový sloup*, jež vznikla brzy poté. V tomto triptychu zůstává důležitý čas, zpověď, reflexe, vzpomínky a svědectví, pokračuje mluvní styl a prozaizace verše. Básně se dotýkají Prahy jako již v dřívějších sbírkách, ale nejde o opěvování tohoto města. Praha je nyní místem, kde se odehrávají různé příběhy i kde se dá snít, vyvolává úvahy protkané milostnými motivy. Sbíрка spočívá na kontrastu dvou hlavních jevů – lásky a smrti. V reflexích cítíme harmonii, které mluvčí dosáhl, ale zároveň je v básních skryto napětí mezi realitou a snovými vizemi. Dlouhé verše, výrazně rytmicky i intonačně členité, stojí v protikladu k veršům nezvykle krátkým.

Motivy ženství vystupují ve sbírce do popředí, básník si přeje, aby ženy stále obklopoval mýtus ženství. Zdůrazňuje, že bude vždy stát při ženách. Ženy symbolizují mimo jiné oporu a pomoc, ženská ruka ho vede k Hradu, díky ženské ruce se probojoval davem a spatřil Halleyovu kometu.

¹⁸ Seifert, Jaroslav: *Koncert na ostrově*. In: *Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů*. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 99)

Různá místa v Praze vyvolávají vzpomínky na dívky či ženy. Po Eliščině mostě chodívaly dámy s dlouhými sukněmi, lyrický subjekt se za mlada objímal s dívkami v pražských zákoutích. Děvčata vyhlížela z oken na konci války, kdy přicházeli osvoboditelé. V některých ulicích postávaly nevěstky, „*láska courala tam po dlažbě/své chudé krajky*“.¹⁹ Z prodejných dívek, které se mu nabízely, měl lyrický subjekt neurčitý pocit, cítil jakousi nejasnou touhu a zároveň strach. Motiv známých žen z plakátů dokazuje nezadržitelnost plynoucího času, který už je dávno pohřbil. Ubíhající čas cítíme i z veršů o tanečnicích, jež už dávno nepoužívají vějíře, minuly doby, kdy jim cudnost nedovolila odhalit více než kotníky. Protiklad skutečnosti a snu vyjadřuje například obraz, kdy lyrický subjekt spatří v botanické zahradě dívku tmavé pleti, která se však ukáže být pouhým přeludem.

Ženství se ukrývá téměř všude, štíhlá věž baziliky svatého Jiří se nazývá Eva, vůně topolu je nahořklá jako vůně ženských vlasů, vlny mají vlhké jazyky, obloha náruč. Jaro za války básníkovi evokuje mladou ženu s amputovaným ňadrem. Milostné představy v něm vyvolá kašna se stříkající vodou, jako by ho skropila kapkou mléka kojící žena. Touhy ho pronásledují již od mládí, kdy ho začaly přitahovat oči dívek.

2.1.25 Odlévání zvonů (1967)

Tématem sbírky zůstává láska, ovšem žena a ženství zde hrají nejvýznamnější roli. Básník se zabývá přerodem dítěte v ženu, ženstvím plným tajemství, které okouzluje mladíky i muže, uchvacuje ho spleť vztahů, které žena dokáže vytvořit. Krása ženského těla mu bere dech, ale i ženský instinkt je dle něj hoden obdivu. Oproti dokonalosti ženství stojí mužský prvek, který jen vede války, ničí, nepřináší nic dobrého. Ženství se také proměňuje v čas, stárnutí je nedílnou součástí života. Na ženu se Seifert

¹⁹ Seifert, Jaroslav: Halleyova kometa. In: Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 125)

dovede podívat i ze zorného úhlu jiných lidí, například lékaře. Stále je nemocný touhou po ženě. Mizí napětí mezi skutečností a snem, znovu se objevuje obraznost.

Motivy ženství jsou obvykle jemně smyslné. V přírodě básník odhaluje skryté ženství, ptačí hnízdo je jako „teplý rozčuchaný důlek / v milenci / podpaží“.²⁰ Luna koupající se v jezeře je také ženského rodu, noc se ráno svléká do naha, jako to večer činí žena. Ženství připomínají oblé kameny, malý trs trávy, tvar praporu, sametová prohlubeň hnízda či vnitřek krásného květu. V básních vystupují dívky tančící, dívky, které se básníkovi líbily, najdeme zde motiv nevěstek i motiv matky. Ženské tělo se stává předmětem opěvování, básník je uchvácen prací sochaře, jenž tvoří dívčí akt. Ženy jsou pro muže tajemné, mají dar intuice, muži ztrácejí hlavu pro jejich krásu. Ženy mají zvláštní schopnosti, nic pro ně není nemožné. Znají taje lásky, muže k sobě pevně připoutají i pouhým poutem z babího léta. Žena vyplňuje celý Seifertův svět, chce ji stále následovat.

2.1.26 Morový sloup (1981)

Verše této sbírky psal Seifert již na konci šedesátých let, v sedmdesátých letech však vzhledem k svému zápornému postoji ke vstupu vojsk nemohl publikovat, takže se těchto básní čtenáři v Čechách dočkali až roku 1981. Předtím sbírka vyšla v nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem roku 1977. Její název, jak Seifert objasnil, nemá evokovat zákeřnou nemoc, ale naopak místo, kde kvetla láska, u morových sloupů se totiž scházeli milenci. Verše mají zpovědní, vzpomínkový charakter, básník pokračuje ve vyprávěcím tónu, který prostupují reflexe. Motivy milostné se spojují s motivy smrti. Erotismus prostupuje celou sbírku, milostné motivy stojí na konci veršů, v nichž Seifert vzpomíná na mrtvé přátele z řad básníků,

²⁰ Seifert, Jaroslav: Odlévání zvonů. In: Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 189)

s erotickým motivem se prolínají motivy válečné i vztah k rodné zemi je přenesen do erotické roviny. Básník se ve verších také loučí se čtenáři i s poezií, uvědomuje si své stáří, přesto se ještě nechce vzdát života a jeho hlavní náplně, lásky.

Žena je básníkovi útěchou v těžké chvíli, spěchá k ní z pohřbu svého přítele, Jiřího Wolкера, chce spočinout na květech jejího těla. Vzpomínky na známá místa jako Kozákov, Tábor, Bradlec, Rumburk se pojí se vzpomínkami na ženu. Motivy ženství jsou nesený spíše v erotickém duchu. Básník vzpomíná, jak na okamžik spatřil nahá ňadra oblékajících se žen, opěvuje ženské tvary mramorové sochy bohyně, vybavuje si, jak při tanci pocítil dotyk dívčího ňadra či jak se kdysi s dívkou vášnivě líbal v kině. Dovede se vcítit do ženské kůže, jak dokazuje v monologu modelky, které je chladno při pózování. Nechybí zde motivy ženského těla, motivy mrtvých žen a dívek. Starý básník nepřestává toužit po ženě, ženský úsměv mu nyní připadá vzácný a vzdálený. Konstatuje, že verše mají nad ženami moc, dovedou je rozplakat. Myslí si, že pochopil, co je ženství, a sice „*sama pěknost života/a položíš-li do něho svou tvář, zaúpíš slastí.*“²¹

2.1.27 Deštník z Piccadily (1979)

Seifert v básních zobrazuje svůj vnitřní svět, převládají v nich motivy lásky a smrti. Verše jsou více dějové než reflexivní, jedná se o různé vzpomínky a zpovědi subjektu, který vnímá plynoucí čas. Seifert často využívá opakování, analogii, stejná situace se opakuje v různých časech, čímž dochází k předělům uvnitř básně. Osobní zpovědi se prostupují s objektivním děním. Básně jsou psány volným nerýmovaným veršem, hovorovým stylem, převažují přímá pojmenování nad obraznými, básník se snaží o jednoduchost vyjádření.

²¹ Seifert, Jaroslav: Morový sloup. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 82)

V motivice ženství najdeme již známý motiv zbožné matky, jež žila smutný život, smutek se však snažila nedávat najevo, „*když plakávala, / slzy jí tekly dovnitř*“.²² Žena se ve sbírce vyskytuje v různých podobách, jako žena, kterou spatřil jedinkrát a jejíž úsměv se mu vryl do paměti, jako modelka, jako žena plačící. Národní tradice na nás dýchne z veršů o Máchově lásce k Lori, ze zmínky o Boženě Němcové či Karolíně Světlé. Motiv ženského těla zde nabývá na významu. Nahé ženské tělo přirovnává básník k voňavému květu, nedovede si představit nic krásnějšího. Kochá se vůní ženských vlasů, ráj našel na ženských ústech, na oblé pleti ženy. I ve stáří v něm žena vzbudí touhu, kterou však již nelze naplnit. Čas totiž nezadržitelně plyne, básník si přeje alespoň spatřit naposledy úsměv ženy, který ho naplňoval vždy štěstím. Ženskost vidí opět všude kolem sebe, řeka mu svou vůní připomíná ženské vlasy, déšť voní jako rty dívek, bílé patníky evokují dívčí tělo. Smrt charakterizuje různými perifrázemi v ženském rodě, je například „*milenkou básníků*“, „*císařovna všeho vraždění*“²³, neboť vraždí i děti v tělech žen.

2.1.28 Býti básníkem (1983)

Titul poslední Seifertovy sbírky vychází ze slov Václava Šolce. Sbírka má konfesijní a vzpomínkový charakter, verš nabývá na prozaičnosti, stavba básně je jednodušší. Básníková životní vyrovnanost se projevuje v harmonickém ovzduší veršů, v pozitivním pohledu na svět. Témata a motivy se nemění, v centru básníkovy zájmu i nadále stojí poezie, hudba, mládí, Praha, přátelé, umělci, válka i smrt a samozřejmě i žena, ať už se jednalo o nezávazné styky se ženami či životní lásky. Seifert není dramatickým básníkem, užívá si života, pamatuje i na osud národa a světa.

Žena a poezie patří k sobě, již jako malý chlapec byl básník při přemýšlení nad verši váben představou ženy, žena se stala jeho celoživotním

²² Seifert, Jaroslav: *Deštník z Picadilly*. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 187)

²³ Seifert, Jaroslav: *Deštník z Picadilly*. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 162)

údělem. Verše ho napadaly, když toužil po své dívce, dívky jimi vždy ohromoval. Chtěl se stát malířem, aby mohl malovat krásné ženy. Zamiloval se i do matčiny půvabné sestry. Vzpomíná na slečnu Toyen, na Goethovu lásku Ulriku, i v nemoci myslí na své lásky. Vzpomínky na mrtvé přátele se pojí také se ženami. Více než ženy miloval snad jen svůj rodný jazyk, mateřština je také ženského rodu, je stejně něžná jako žena. Najdeme zde i motivy ženského těla, motiv mrtvé dívky, motiv Prahy, připodobňované k milence, již touží obejmout, motiv nevěstek či motiv Panenky Marie.

2.2 Žena v prozaickém díle Jaroslava Seiferta

2.2.1 Hvězdy nad rajskou zahradou (1929)

Fejetony vzpomínkového charakteru vycházely nejprve v *Literárních novinách*, *Literárních rozhledech* a *Horově Plánu*, roku 1929 byly vydány v přepracované knižní podobě. Vzpomínky jsou vázány na prostředí Žižkova, autor je podává většinou humorným způsobem, neubrání se však lehké nostalgii. Seifert má sklony k ironii i sebeironii, v mírně stylizovaných příbězích vypráví o svém mládí.

Motivy ženství pronikají i do Seifertova prozaického díla, jedná se o vzpomínky na dívky a ženy, které během svého života potkal, či o konstatování. Seifert například poznamenává, že pod dívčími ňadry se stále umírá. Zmiňuje obrazy žen, jež ho vzrušovaly, jako byl obraz Boženy s bujným poprsím či Šárky, jejíž nahé tělo si tolikrát představoval. Ale „*jedna jediná skutečná bytost ženská, byť byla sebeošklivější, je přece jenom lepší než sto nejkrásnějších na obrazech.*“²⁴ Ve vzpomínkách ožívají rozmanité ženské postavy, ubohé nevěstky, paní hostinská s plnými ňadry, unavené maminky s kočárky, dívky čtoucí na Petříně Máchův Máj. I na fotografiích pana vrchního Patery Seiferta upoutaly téměř nahé holky s oblými barokními

²⁴ Seifert, Jaroslav: *Hvězdy nad rajskou zahradou*. In: *Dílo Jaroslava Seiferta*, svazek 12, Akropolis Praha 2004 ISBN 80-7304-006-9 (soubor) ISBN 80-7304-031-X (s. 19)

tvary či rozverně se odhalující jeptišky. V horoskopu od přítele Jana Bartoše se Seifert mimo jiné dočetl, že jeho charakter je erotický a umělecký a že k jeho vlastnostem patří i jistá míra zženštilosti.

2.2.2 Všecky krásy světa (1982)

Tato jedinečná kniha vzpomínek vyšla roku 1981 v exilu, o rok později se jí dočkali i čeští čtenáři. Příběhy vznikaly původně jako doprovodné texty k fotografiím zimní Prahy Oldřicha Rakovce, postupně se však rozrůstaly. Kniha sestává ze čtyř oddílů, je uspořádána chronologicky i se zřetelem k tematické návaznosti kapitol. V první části nás autor seznamuje se svou rodinou, dětstvím a mládím, druhá část obsahuje vzpomínky na přátele z umělecké oblasti, ve třetí nejvíce dějové části nalezneme různé události ze života samotného autora i jeho známých, poslední část zahrnuje střípky událostí z druhé světové války i z poválečné doby. Seifert se vyhýbá konfliktním situacím, příběhy podává s humorem a idyličností, projevuje se v nich jeho pozitivní pohled na svět a na život. Nejedná se o paměti, příběhy nejsou vždy faktograficky přesné, jsou do jisté míry stylizované ve smyslu poetizace reality, ovšem opravdovost autorových prožitků je činí autentickými. Seifertovy vzpomínky psané prózou se od skutečnosti příliš neliší, na rozdíl od vzpomínek ve veršové podobě, které se podřizují charakteru básně či sbírky. V reminiscencích se vyskytuje i motiv tajemna, určité mysticity, například v příběhu *Klíč v závěji*, kde vypravěči otvírá vrata babička, která den předtím zesnula. Podobně ve sbírce *Halleyova kometa* Seifert často zahaluje skutečnost do oparu tajemství. Příběhy bývají často ukončeny pointou, jsou však skladebně volnější, skládají se z řady detailů, které získávají smysl až v závěru vyprávění. Jedná se o lyrizované vyprávění, které představuje paralelu k Seifertovým lyrickým veršům.

Motivů ženství najdeme v této obsáhlé knize velké množství. Již v první větě nás zaujme zmínka o matce. Postava matky se vyskytuje zejména v prvním oddíle knihy, Seifert ji charakterizuje jako velmi zbožnou ženu, již litoval pro její těžký život. Za války, kdy v jejich domě sídlila bída, maminka často plakala. Jako starý muž má básník výčitky, že matce málo pomáhal, když byl malý.

Ženy Seiferta jako malého chlapce uchvacovaly i na obrazech, které měli doma, ať už to byla Božena, Šárka nebo Panna Marie Immaculata. Tenkrát pro něj žena znamenala větší tajemství než měsíc na obloze.

I drobné detaily v něm vyvolávají vzpomínky na ženy, okolnost, že nosil manžety, mu připomene, jak objímal dívky. Vzpomíná na své první lásky, na první polibek na Petříně. Ženství se váže k Praze, která pro Seiferta reprezentuje matku i milenkou. Do paměti se mu vryl zážitek z bruslení, kdy mu jako malému chlapci pomohla cizí paní, jejímž ženstvím byl okouzlen. Na jaře jsou dle něj dívky nejkrásnější, voňavé, přirovnává je k panenkám z míšeňského porcelánu. Smutný protipól k nim tvoří prodejné dívky z Umrličí uličky, které kdysi budily jeho zvědavost. Později zjistil, že jsou spíše politováníhodné.

Žena je pro Seiferta vždy záhadná, opředaná tajemstvím. Krása žen ho ohromuje. „*Jakmile spatřím krásnou dívku nebo ženu, začne se mi chvět srdce a podklesávají mi kolena.*“²⁵

Ženy Seiferta upoutávají nejen svou krásou, ale i svým osudem. Ženy rád líbal v mládí, o tuto radost se neochuzuje ani jako starý muž.

Vzpomíná na celou řadu známých žen, na Marii Zieglerovou, Marii Majerovou, Helenu Malířovou, ženu Jiřího Mahena, Františka Halase, Vlastu Fabiánovou, Helenku Branaldovou, Manku Černínovou, již vymyslel pseudonym Toyen, a mnohé další. Každou z nich shledává krásnou.

²⁵ Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 104)

Zmiňuje svůj horoskop sestavený Janem Bartošem, který ho označuje jako milovníka ženské krásy, ženu Seifert dle něj spatřuje ve všem, například v řece, jejíž jméno již u něj vyvolává milostné představy. Bartoš Seiferta varuje, že doplatí na svou důvěru, ženy se totiž dovedou přetvařovat, dokáží být i zlé a nelítostné. Pro Seiferta jsou však ženy „*přinejmenším běloučkový cukr v tom hořkém kafi života*.“²⁶

Ženství spatřuje všude okolo sebe, vinný list mu evokuje Evin klín, řeka je pro něj půvabná jako žena, voda prýstící z hlubin země mu připadá jako mléko z prsů matky. Jaroslav Seifert o sobě říká: „*Jsem zatvrzelý feminista. A ženy bráním, i když to nemají už dnes zapotřebí. Brání se dobře samy*.“²⁷

²⁶ Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 318)

²⁷ Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 592)

3 VÝZNAMNÉ ŽENSKÉ POSTAVY

V díle Jaroslava Seiferta se setkáme s nejrůznějšími postavami konkrétních žen, ať už se ^{jde} jedná o ženy z pověstí, jako Boženu či Sárku, ženy z Bible, z dějin či literárních děl. Nejvýraznější ženskou postavu však představuje spisovatelka Božena Němcová. Postupně se pokusím prezentovat a charakterizovat jednotlivé ženské postavy.

3.1 Postavy žen z historie, z legend a z Bible

V *Romanci o králi Václavovi IV.* se objeví postava krásné lazebnice Zuzany, která krále zachránila z vězení. Král ji něžně oslovuje a žádá ji o důvěru, položí ruku na její světlé vlasy. Můžeme si zde povšimnout, že Seifert se opět soustředí na ženskou krásu, motiv vlasů patří k jeho oblíbeným motivům.

V *Romanci o mládí* Seifert zachytil postavu Elišky Přemyslovny, jež doprovázela Jana Lucemburského do Mýta.

Ve sbírce *Halleyova kometa* Seifert zobrazil postavy žen Karla IV., mocného a laskavého panovníka, který zbožňoval Prahu. Jeho manželky však postupně odcházely na věčnost, Seifert je vyjmenovává a jejich počet vztahuje k počtu ročních období. Blanka z Valois představuje jaro „s pevnými copy, čelem zářícím“.²⁸ Anna Falcká má překvapené oči, krásné Anně Svídnické se nad hlavou vznáší orlice, poslední Alžběta pochází ze studených Pomořan. Král neviděl jejich utrpení, mohl se za ně pouze modlit. Postava Blanky z Valois se objeví i ve sbírce *Praha* v podobě sochy na Hradě. Pohled na ni vyvolá v básníkovi vzpomínky na dávné časy, na ženy v róbách, ženy předoucí na kolovratu.

Seifert se ve svém díle věnuje nejen ženským postavám z české historie, ale například i postavě z dějin Francie. Dámské podprsenky vlající na

²⁸ Seifert, Jaroslav: *Halleyova kometa*. In: *Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů*. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 46)

bidle Seifertovi evokují postavu půvabné Jeanne d'Arc, která jde v brnění bojovat. Podprsenky totiž představují stejný krunýř, kterého dívky zbavují až milenci.

Ve sbírce *Jaro, sbohem* Seifert představuje dvě legendární ženské postavy, Šárku a Boženu. Šárka je ženou symbolizující zradu, její svůdnost zaslepila Ctirada, který se nechal vlákat do smrtelné léčky. Nechybí zde motiv ňader, Ctirad na ně položí hlavu, je zcela omámen jejich pravidelným zdviháním. Toto opojení znásobené medovinou ho však stálo život. Básník v závěru vtipně konstatuje, že člověk si musí vybrat mezi vínem a ženami, chce-li mít oboje najednou, čeká ho smrt nebo svatba. Postava Šárky se objevila již v první Seifertově sbírce *Město v slzách*, Seifert přirovnává krásně uspávající hru na klavír půvabné slečny domácích k tomu, jak Šárka polibky a sladkým vínem ukolébala rytíře.

Božena Seiferta okouzila stejně jako Šárka na obraze, který měl nad postelí. Tato krásná, cudná dívka vstoupila do básníkovy snu, stala se jeho milou.

Ve sbírce *Zhasněte světla* najdeme zmínku o kněžně Lidmile, která je jedním ze symbolů národní tragedie, objevíme zde motiv bílého šálu, jímž byla zavražděna.

Z Nového zákona si Seifert vypůjčil motiv pro báseň *Plátno v kinu* ze sbírky *Město v slzách*. Plátno přirovnává mimo jiné k rouchu, jež Veronika nabídla Kristu na křížové cestě. Kristus v něm zanechal vtisknutou svou tvář, aby po něm Veronice něco zbylo. V básni *Večer v kavárně* ze sbírky *Svatební cesta* vystupuje postava princezny Salome, básník o ní sní, přál by si, aby vstala z mrtvých. V básni *Tanec dívčích košil* ze sbírky *Poštovní holub* Seifert upozorňuje hříšnou Magdalenu, že nemá cenu plakat, neboť láska již dávno pozbyla romantiky.

3.1.1 Božena Němcová

Božena Němcová se v Seifertových očích stala symbolem, symbolem národní tradice, symbolem statečné ženy, symbolem nedostižné vypravěčky a spisovatelky. Zároveň v ní viděl ženu půvabnou, jejíž krása však její život neučinila snazším, ba právě naopak. Seifert k ní cítí neskonalou úctu, váží si jí pro to, co v životě dokázala, pro to, že trpělivě snášela bídu a setrvala v těžkém životě.

Postavě Boženy Němcové je věnována sbírka *Vějíř Boženy Němcové*, vystupuje ve sbírce *Píseň o Viktorce* a objevuje se i v dalších Seifertových dílech. Ve vzpomínkové knize *Všecky krásy světa* se vynořuje její stín v průjezdu domu u Halánků. Okouzující žena tudy kdysi chodívala s pláčem, trápila ji nemoc a chudoba, půjčovala si peníze pro sebe a pro své děti od Vojty Náprstka. Postava Boženy Němcové se mihne ve sbírce *Deštník z Picadilly*, v osudu dívky, jež nezažila šťastnou lásku, poznala jen bolest a smutek, až časem pozbyla i své krásy, rozpoznáme úděl Boženy Němcové. V odbíjení sloupkových hodin, které lyrický subjekt slýchával, rozpoznával čísi pláč. „*Tak asi plakávala Božena Němcová, aby ji nikdo neslyšel.*“²⁹

Jako žena statečná se Božena Němcová projevila při pohřbu Karla Havlíčka Borovského, kdy na jeho rakev položila trnovou korunu. Tento akt zachytil Seifert ve sbírce *Zpíváno do rotačky*.

Při čtení sbírky *Vějíř Boženy Němcové* jsme svědky proměn hlavní ženské postavy v průběhu plynoucího času. Seifert odhaluje soukromí spisovatelky, jako by nám dovolil nahlédnout za vějíř, který patřil neodlučně k jejímu životu. Motiv ženství prochází všemi pěti částmi sbírky. Básník se v první části zasní nad starým vějířem, představuje si vír tance, od této představy je jen krůček k obrazu ženy ovívající se touto typickou ženskou proprietou. Mrtvá ožívá básníkovi před očima, její lásky se stávají vzácnými,

²⁹ Seifert, Jaroslav: Odlévání zvonů. In: Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 201)

básník vyzdvihuje význam domova, k němuž se lidé obracejí v dobách beznaděje. Vystávají mu před očima další představy. Vidí ženu odpočívající po tanci, vějířem se občas smutně ovane, tají za ním pláč, který utkví v jeho tkanině. Vějíř však ukryval nejen pláč, ale i úsměv tančící dívky, na kterou se básník obrací a promlouvá k ní. S příchodem stárí se i vějíř mění, jako by i do něj čas kreslil vrásky. Motiv úzkosti spojené zde se stárím je zároveň ohlasem tísně pocíťované na počátku druhé světové války. Básník spatřuje občas jako sen líbezně usmívající se oči za jeho krajkou. U hrobu Boženy Němcové si přeje, aby se probudila a připravila se k tanci, zdá se mu, že pouze dřímá. Představuje si vějíř plný slz, prožívá smutek i úsměv Boženy Němcové jako svůj vlastní. Vějíř má pro Seiferta velký význam, neboť mu umožnil porozumět osudu této statečné ženy. Symbolický význam vějíře vyjadřuje poslední strofa prvního oddílu, která se opakuje i na samém konci sbírky:

*„Ten vějíř, který vznesl políbení,
je pro mne něčím víc než pouhým vějířem,
snem hovoříme s tím, co vlastně není, -
a já se potkal dneska s jejím snem.“³⁰*

Ve druhé části převládají motivy tmy, strachu a smrti. Seifert vyzdvihuje význam matky pro člověka v dobách beznaděje a utrpení, dobrodruh se také rád navrácí do rodné země a ke své matce.

Ve třetím oddílu se objevuje pohádkový motiv dračího spáru zaťatého v ňadru, krev vytékající z rány je krví, která poznamenala život Boženy Němcové v podobě těžkého života. Seifert naznačí ve verších její svatbu, jež nebyla motivována láskou. Tmová koruna, kterou položila na rakev ^{havlíkovu} Borovskému, tížila i její hlavu. Zároveň cítí její bodání sám básník v době okupace. Naděje však stále existuje, její nositelkou je sladký hlas rodné země i hlas matky, kterou ztělesňuje také Božena Němcová. Naději a útěchu lidé

³¹ Seifert, Jaroslav: Vějíř Boženy Němcové. In: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 15)

nacházeli i v knihách Boženy Němcové, můžeme tedy hovořit i o hlasu vyprávěných příběhů, který je v případě pohádek totožný s hlasem matky.

Čtvrtý oddíl je chvalozpěvem rodné zemi a rodnému jazyku. K zemi se obracíme, když máme strach, přejeme si, aby nás ochránila. V okamžiku smrti se s ní spojíme v políbení. I obraz Boženy Němcové dodává odvalu v době beznaděje, Seifert zdůrazňuje motiv harfy, která zbavuje lidi strachu, její řeč je řečí země. Jedná se o aluzi na pohádku Boženy Němcové *Divotvorná harfa*.

V poslední části se navrácí obraz vějíře, který zbyl po ženě, jež neunikla plynoucímu času, jako symbol národní tradice ale žije dál v srdcích lidí.

3.1.1.1 Postava Viktorky

Ve sbírce *Píseň o Viktorce* ukazuje Seifert paralelu osudů Boženy Němcové a Viktorky z jejího stěžejního díla, *Babičky*. Zásadní rozdíl mezi oběma ženami spočívá ve skutečnosti, že Božena Němcová byla skutečnou ženou, kdežto Viktorka je ^{z jiných je tomu tak?} pouze literární postavou z pera Boženy Němcové. Viktorka se od Boženy Němcové liší svými vlastnostmi i tím, jak řešila svou situaci. Lásky byla příčinou jejího šílenství, které vyústilo v zabití jejího dítěte a posléze i v její smrt. Božena Němcová pro lásku trpěla, odevzdala se však svému osudu a nesnažila se ho změnit.

Na začátku Seifert charakterizuje obě ženy, napovídá jejich těžký osud, krása Boženy Němcové je dle něj příčinou její smrti. Básník ji považuje za tu krásnější z obou žen, naznačuje, že trpěla, „*vplétala si krvavé trní do jména*“³¹, byla však odevzdaná osudu. Viktorka, žena šílená, je výjimečná, nebojí se bouřky, za jejím klením se však patrně skrývá pláč. Obě ženy zůstávají půvabné i po smrti, mohly by se vrátit mezi lidi. Básník je následuje ve tmě, touží cítit vůni jejich vlasů. V prvním intermezzu Seifert

³¹ Seifert, Jaroslav: Vějíř Boženy Němcové. In: Vějíř Boženy Němcové. Příklad hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 265)

vyjmenovává relikvie, které objevil v domě po Boženě Němcové. Vše je opuštěné a tiché, v básníkovi tyto předměty vyvolávají smutek.

Ve druhém zpěvu jsme svědky Viktorčina života, vidíme ji připravovat se k tanci, česat se, tanec je pro ni vším. Je krásná, i prostý šat na ní vypadá skvěle, nevšímá si však nápadníků. Lyrický subjekt jí radí, aby zapomněla na myslivce, jehož oči ji všude pronásledují. Dochází ke gradaci, Viktorka nejprve v noci tančí, pak nemůže spát, nakonec celou noc pláče. K zesílení osudovosti a působivosti přispívá personifikace noci:

„Noc, černá fata morgana,

jež skrývá hřích a lidské viny,

trhá už svoje mušelíny.“³²

Myslivec Viktorku uhranul svým pohledem, básník přemýšlí, zda ji myslivec opravdu miluje, dochází k závěru, že tomu tak není, oroduje za ni u Panny Marie. Viktorka má z myslivce strach, utíká před ním. Ve druhém intermezzu se od básníka dozvídáme, že první sny zamilovaných dívek jsou záhadné a nesdělitelné.

Ve třetím oddíle Viktorka pláče, vyčítá si svou vinu. Nemůže usnout, modlí se. Myslivec ji uhranul, když jí ovazoval ránu, Viktorka se s ním necítí dobře, vnímá stále jeho uhrančivý pohled, nedokáže ho ale odmítnout. Viktorka se loučí nakonec beze slov se svým okolím a prchá do lesa. V intermezzu najdeme motiv zámku Chavarnak v Jemenu s portréty sedmi nejkrásnějších dívek.

Ve čtvrtém oddíle Seifert opouští postavu Viktorky, nasloucháme milostnému rozhovoru chlapce a dívky, dívka se bojí smrti v případě jejich oddělení. Básník zde vzdává hold lásce, jež je také pojátkem života Boženy Němcové a Viktorky. Tvrdí, že zamilovaný člověk je šťastný. Tato idyličnost

³² Seifert, Jaroslav: Vějíř Boženy Němcové. In: Vějíř Boženy Němcové. Přílba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 271)

lásky však stojí v kontrastu s trápením, které láska přinesla Viktorce i Boženě Němcové. I v intermezzu Seifert opěvuje sílu lásky.

Pátý zpěv obsahuje oslovení zubožené a rozedrané Viktorky, lyrický subjekt se jí ptá, kdo je viníkem jejího neštěstí:

*„Kdo vylíbal ti z tváří tvých
tvé panenství a prsty zlými
drtil tvé prsy? Pověz ty mi,
kdo na svědomí má ten hřích?“³³*

Básník Viktorku lituje, varuje ji, že ten, kdo ji svedl, na ni zapomene, prosí ji, aby se vrátila domů dříve, než bude znovu v moci temné síly. Viktorka se však straní lidí, je šílená, sedává u splavu při svitu měsíce a zpívá. Svě děťátko chce nechat kolébat vlnami, voda jí připadá hodná, na rozdíl od lidí.

V intermezzu najdeme motiv hromničky, která zápasí s blesky, básník si jí váží pro její odvalu, hromnička tvoří paralelu k Viktorce, jež také neměla strach z bouřky.

V šestém zpěvu Viktorku oslovuje její sestra, přináší jí oblečení a jídlo, láká ji domů, velmi se jí stýská. Viktorka však mlčí, tišší než kámen. Při bouřce se lidé modlí k hromničkám, krev jim tuhne v žilách, když slyší Viktorčin zpěv. Sestra se strachuje o Viktorku, prosí Boha, aby ji opatroval, ten to však bohužel neučiní. Viktorka je mrtvá, její tvář pokrývají jedlové větve jako závoj. Básník konstatuje, že svou krásu i štěstí položila na oltář lásky. Vyhýbá se atributu mrtvá, v jeho podání Viktorka pouze spí. Poslední intermezzo velebí krásu háje, jehož větve uměly vyprávět o lásce.

V závěrečném zpěvu leží Viktorka v rakvi, má však úsměv na tváři a vypadá jako živá, jako by pozorovala lidi okolo sebe. Jediné, co ji od živých odlišuje, je tísnivé ticho. A zde dochází k propojení prostoru reálného s prostorem literárního díla. Přichází Barunka jako postava ztělesňující

³³ Seifert, Jaroslav: Vějíř Boženy Němcové. In: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 282)

Boženu Němcovou a dává Viktorce kvítek do rakve, její osud je dosud ve hvězdách, básník však naznačuje, že bude žít těžký život, v němž láska bude mít největší význam, bez ní by život neměl smysl:

„A se znamením na těle,
jaké kdys nosivali vězni,
za láskou půjde, neboť bez ní
je život troškou popele.“³⁴

V závěru vystupuje postava starší vrásčité ženy, ploužící se jako stín nedošinským hájem. Boženu Němcovou už nic nečeká, smrt se přiblížila nadosah.

3.1.2 Slečna Toyen

Postava Manky Černínové, již Seifert vymyslel pseudonym Toyen, pronikla také do Seifertových veršů. Ve sbírce *Ruka a plamen* najdeme báseň *Obrazy slečny Toyen*. Toyen je zde charakterizována atributem „zamlklá“. Na jejích obrazech Seiferta upoutaly mořské panny, opět se jedná o motiv ženství. Ve sbírce *Býti básníkem* v epické básni *Sbohem, slečno Toyen* Seifert vystihuje tuto ženu jako smutnou slečnu, již jen občas přelétne přes tvář úsměv. Všichni přátelé včetně Seiferta ji milovali.

3.1.3 Lori

Máchova Lori vystupuje v Seifertových sbírkách jako postava ženy zcela podrobené svým milencem. V *Odlévání zvonů* je mezi relikviemi upomínajícími na Máchu, které by si lyrický subjekt přál vlastnit, i dopis nebohé Lori. Ve sbírce *Býti básníkem* najdeme přirovnání³⁵ Lori ležela Máchovi u nohou jako Praha Mozartovi, Seifert takto vyjadřuje, jak musela Lori Máchu poslouchat, lituje ji pro její těžký úděl.

³⁴ Seifert, Jaroslav: Vějíř Boženy Němcové. In: Vějíř Boženy Němcové. Přílba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 291)

3.2 Ženy z literárních děl

V Seifertových verších se objevují aluze na Máchův *Máj*, v *Jablku z klína* Seifert oslovuje Jarmilu a ptá se jí na Hynka. Ve sbírce *Býti básníkem* objevíme postavu Marinky s hustými černými vlasy, jež zpívá Máchovi jeho písně.

Ve sbírce *Praha* básník prosí vlaštovky, aby se zastavily u hrobky Julie Kapuletové, jejíž krása již pominula, dochází ke spojení motivu ženství s motivem plynoucího času.

V básni *Zvuk bubnu* ze sbírky *Poštovní holub* básník oslovuje i Lauru z Petrarcova díla *Sonety Lauře*, prosí ji, aby nechodila do smutného chudého města.

Viktorce z Babičky Boženy Němcové je věnována sbírka *Píseň o Viktorce* (viz výše).

3.3 Konkrétní ženské postavy

Jaroslav Seifert zachycuje ve svém díle jména mnoha dívek, jež byly jeho srdci blízké. Někdy se však dočkal i zrady od milované bytosti, jako tomu bylo u Marianky, jež ho opustila a na niž nemůže zapomenout. Na jiném místě se dozvíme, že Marianně odpustil díky krásám Francie.

Ludmila, dívka v baretu, jejíž krásou byl lyrický subjekt okouzlen, se nedokázala zbavit zábran a vychutnat víno. Na jejím klíně bylo pro básníka nejsladší poležení, její oči ho fascinovaly.

Seifert vypráví o krásnoooké dívce jménem Marie Nováková. Popisuje její proměnu z obyčejné dívky v revolucionářku, posléze její milostné vzplanutí a proměnu v nevěstu.

Tanečníci Mimi shledal básník příliš mladou na lásku, dovolil si pouze objímat ji kolem pasu, ale pak ji raději dovedl k mamince. Do vějíře jí psal zamilované verše, sám měl ale trému. Její maminka k němu byla vlídná,

básník se netají tím, že by si Mimi rád vzal. Milostné touhy v něm vyvolávají její vlasy, přál by si, aby prstýnky jejích vlasů obkroužily jeho prst. Její maminka se zlatými vlasy je také krásná, oplývá zralým půvabem.

Postava slečny učitelky Marie Kolářové Seifertovi utkvěla v paměti, jednalo se o jeho tajnou dětskou lásku.

Básník se vyznává z lásky k Markétce v básni *Nakonec* ze sbírky *Poštovní holub*, zobrazuje zde plynutí času, vyjadřuje svou touhu vrátit ho zpět.

Ve sbírce *Halleyova kometa* nás zaujme tragický osud Růženky, dívky, jež zemřela mladičká z nešťastné lásky. Pro básníka je nepochopitelné, jak jí mohlo puknout srdce, vždyť dívky mají žít a radovat se ze života, jen v Růženčiných očích, které dostaly strach ze života, lze najít vysvětlení. Stejný osud potkal i Janu Rybářovou, která nedovedla překonat nešťastnou lásku a sama si sáhla na život. Seifert tento čin neodsuzuje, naopak, cítí v její smrti něco významného, asi to, co je běžně nazýváno láskou.

Smrt se nevyhne ani dívence Hendele, tato postava se vynořuje dvakrát v oddíle *Koncertu na ostrově Šňůrami oprátek*. Nejprve vypráví lyrickému subjektu krátké říkanky ze školky, v nichž nalezneme již předzvěst její smrti. Následuje obraz plačící Hendele za ostnatým drátem. V oddíle *Koncert na ostrově* se básník vrací k postavě Hendele, uplynulo již dvacet let od její smrti, básník ji vidí přicházet krásnější než kdy jindy, raduje se, že žije, Hendele mu však pouze přichází v ústrety na cestu, odkud není návratu.

Mrtvou Josefínu by básník rád probudil k životu, nezáleží na tom, jak dlouho již není mezi živými.

Památce herečky Jarmily Horákové Seifert dedikoval báseň *Za mrtvou* ve sbírce *Poštovní holub*. Parafrázuje zde strofu z Máchova *Máje*, oslovuje Jarmilu.

Lyrický subjekt přemýšlí, zda by autora *Umění fugy* (Ludviga van Beethovena) zaujaly studentky AMU sedící na schodech Domu umělců. Patrně by si jich nevšiml, ponořen ve vzpomínkách na Magdalenku.

Jindřiška byla jednou z dívek, se kterými lyrický subjekt tančil, ztratila se mu však navždy z očí.

V chrámu Svatého Marka spatří lyrický subjekt Mánesovu Josefínu, zdá se mu, že se před ním snaží zakrýt ňadra, přitom nehlasně pláče.

Seifert zmiňuje ženu Emila Holuba, která slavného cestovatele doprovázela na cestách, byla trpělivá, ač se ^{Mo} jednalo o cesty mnohdy nelehké.

3.4 Dívky a ženy z cizích krajů

Juanetta byla dívka, která bojovala ve válce, zjevila se jí bohyně, jejíž slova jí pomohla lépe zacílit, podařilo se jí proto zastřelit vojáka.

Seifert zmiňuje krásnou Luisu de Coligny – Châtillon, kterou miloval Apollinaire a nazýval ji Lou.

Postava slečny Ulriky, jež popletla hlavu ^{u Goethovi} Goethovi a zůstala mu až do smrti věrná, se Seifertovi vybaví v souvislosti s Mariánskými Lázněmi, kde se Goethe léčil. Tento cit byl výjimečný, Seifert přiznává, že u básníků zřídka vznikne tak šťastná láska.

Postavu paní Marty Hodgkissově si Seifert vybaví při otevření skříně s oblečením, tato žena mu totiž posílá kravaty až z Londýna.

Paní Laetitia Dytrychová se vymyká svým uměním, dokáže totiž odlévat zvony.

Básník oslovuje svlékající se kněžnu de Clèves, jejíž život byl plný bolesti, její krása se rozplynula do vrásek, vlasy ale zdobila zlatá koruna. Obrací se také na slečnu Muguet z Kartaginy. Josefíny se táže, jak se jí líbí v Champagni. Rekapituluje její těžký život, od smrti jejího otce přes zážitky z války až po přítomnost, kdy Josefína pije víno a hlavou jí běží vzpomínky.

4 MOC Omaki Vani je postava krásky z Japonska, básník ji spatřuje jako přelud v zrcadle. Básník se strachuje o půvabnou drobnou ženu s vyčesanými vlasy protknutými jehlicemi, neboť Jokohama leží v ruinách.

dale Postavě Miss Gada-Nigi věnoval Seifert stejnojmennou báseň. Tato varietní umělkyně létá na visuté hrazdě, tančí na hlavě koně. Básník ji nabádá, aby neuvažovala o hvězdách, její osud je dán stejně jako osud kteréhokoliv jiného člověka.

nebo Tanečnice Chloe je také postavou z cirkusu, básník zachytil její proměnu z dívky v ženu.

Ve sbírce *Halleyova kometa* dochází k propojení motivu známých ženských postav, jakými byly Norma Shearer, Katharine Hepburn a další, s motivem plynoucího času. Tyto ženy si lyrický subjekt prohlížel kdysi na plakátech, byly slavné a obdivované, čas je však nelítostně pohřbil ve svých hlubinách.

*„Po mokré ulici spáchala Moicida:
od toho času do té
milhou rýhou nosní kopytkami,
kdy stěží křídlo svítilo, už tam,
kde rozplátnutí plácha rad
je šelma v čase jímem,
když je spouštil na břehu
716 první stěží miniděl břicho
do milosrdné bouře.“*

Na květech ženského těla chce básník spatřit po návratu z pohledu svého přítele Jiřího Wolkeho. Žena je mu trůnem v každé chvíli.

⁴ Seifert, Jaroslav: *Seifertova básnická díla: básnické dílo a tvorba*. Praha, Praha 1998 (1997) 80-81, 105-111, 112.

⁵ Seifert, Jaroslav: *Kráska a plánek*. In: *Vojtěch Jiránek: Jiránek a jeho básně*. Praha a Václavské Čs. republiky, Praha 1987 (1986) 200-201.

⁶ Seifert, Jaroslav: *Halleyova kometa*. In: *Seifert Jaroslav: Halleyova kometa*. Václavské Čs. republiky, Praha 1986 (1985) 220.

4 MOTIVY ŽENSKÉHO TĚLA

Ženské tělo Seiferta odjakživa vzrušovalo, jeho verše se hemží motivy ženského těla. K těm nejoblíbenějším patří motiv ňader, motiv klína a vlasů, dále motivy úst, očí, rukou, uší a další. Alexandr Stich hovoří při interpretaci *Světlem oděné* o motivech, které jsou „výrazem něžného erotického sentimentalismu“³⁵, a dodává, že tento sentimentalismus provází celé Seifertovo dílo. Nezbyvá mi než s tímto názorem souhlasit. Seifert dovede něžně a zároveň smyslně vykreslovat ve svých verších ženské křivky:

*„Oči rozkoší se dají vésti,
čarou, která stoupá od zápěstí
k ohbí ramen, kde se vlnou vzpíná,
sbíhají pak prudce v šero klína.“³⁶*

Ve sbírce *Odlévání zvonů* v básni *Reliéf do tympanonu* najdeme jiný krásný popis ženského těla, ač se jedná pouze o tvoření sochy ženy:

*„Po mokré hlině špachtle klouzala
od uzlu vlasů dolů
mělkou rýhou mezi lopatkami,
kudy stéká klidné světlo, až tam,
kde rozvlněná plocha zad
je úzce sevřena pasem,
který je spjat důlkem na břiše.
Ale pevná stehna odnášejí břicho
do milostné bouře.“³⁷*

Na květech ženského těla chce básník spočinout po návratu z pohřbu svého přítele Jiřího Wolkera, žena je mu útěchou v těžké chvíli.

³⁵ Stich, Alexandr: Seifertova *Světlem oděná* (interpretace: pokus a výzva). Argo, Praha 1998 ISBN 80-7203-105-8 (s. 12)

³⁶ Seifert, Jaroslav: *Ruka a plamen*. In: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 205)

³⁷ Seifert, Jaroslav: *Halleyova kometa*. In: *Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů*. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 228)

Nahá žena je pro malíře krásným modelem, poté co se zbaví studu, její spanilé tvary si zaslouží být zachyceny na obraze. Kráse nahé ženy se nevyrovná nic na světě, Niagarské vodopády, alabastrový sloup, měsíc na nebi, Píseň písní ani večerní šaty od Diora nejsou tak krásné.

I smutný proces rozkladu mrtvého dívčího těla líčí Seifert poeticky: „anděl hniloby/přistoupil k dívčímu tělu/a počal rychle drásat její pleť fialovými nehty.“³⁸ Obraz rozkladu stojí v protikladu k obrazu tvoření uměleckého díla, zároveň oba obrazy vytvářejí jednotný celek.

4.1 Motiv ňader

Motiv ženských ňader může být v Seifertově podání erotický i něžný, vyjadřující rozkoš i patřící novému životu. Svou krásou předčí i zámky na Loire, chlapcům působí závrať. Jako chlapec se však Seifert zalekl odhalených ňader prodejné dívky v Umlřčí uličce.

Co mu připomínají, vyjadřuje často metaforou. Mohou to být poupata, to znamená ňadra mladých dívek, jež nejsou dosud rozvinuta do plné krásy, přesto, nebo právě proto upoutávají básníkovu pozornost. Jsou symbolem zrání do lásky, poznáme podle nich přechod z dětství do ženství. Jindy hovoří Seifert o ňadrech mladých dívek jako o místu, na něž jaro vtisklo polibek. Prs dívky v mužské dlani byl „jako beránek, který bezděky zabloudil do vlčí pasti“.³⁹

Motiv ňader v rovině erotické najdeme třeba v obraze chlapce klonícího se k ňadrům dívky, vonícím jako květy, či v obraze odhalených ňader Mánesovy Josefíny.

Seiferta dívčí ňadra omamují svou krásou, mohl se jich dokonce dotýkat, dívka se rděla studem a básník byl ochoten pykat za svůj hřích. ňadra básníka upoutávají, i když se pouze rýsují v náznaku pod oblečením.

³⁸ Seifert, Jaroslav: *Morový sloup*. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 23)

³⁹ Seifert, Jaroslav: *Morový sloup*. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 24)

Když se dívka brání jeho dotykům, připadá mu, jako by měla ňadra nabitá jiskrami. Velmi vzácným kontaktem pro něj bylo, když při tanci se ženou pocítil dotyk jejího ňadra:

„korálový hrot jednoho ze dvou oblych vrcholků spanilé umíněnosti napsal mi při tanci na kabát pár znaků Morseovy abecedy.“⁴⁰

Ňadra přirovnává Seifert také k voňavým květům, hroznům či k jablkům, snad nejznámější přirovnání najdeme v básni *Počítadlo lásky* ze sbírky *Na vlnách TSF*. Zde podléhá motiv ňader poetické hravosti, jež se nezalekne žádného neobvyklého spojení. Ženské prsy se vyskytují i u neživých předmětů, například u Sfingy, tedy tajemné sochy s tělem lvice a ženskou hlavou. Její tělo však zdobí také ženská ňadra, čehož si Seifert nemůže nepovšimnout. Obdivuje je i na soše Vltavy od Václava Prachnera.

Vidí je dokonce i ukryté v kameni. Ňadra mohou být ozdobena růžemi, tyto květiny symbolizují ženství nejen svou krásou, ale i schopností bolestivě zranit svými trny. Ňadra dívek Seifertovi asociují umění, pohybují se v rytmu milostné písně. Zcela výjimečný význam mají pro malé dítě, které je po narození odkázáno zejména na ně. Snad také proto si jich Seifert váží. Mateřské mléko považuje za nejlepší věc, která existuje. Motiv ňader bývá spojen i s motivem náboženským, například když lyrický subjekt vyzývá Pannu Marii, aby chránila ňadra mladých dívek ve druhé básni oddílu *Pod kvetoucími stromy* ze sbírky *Kamenný most*.

Velmi smutný a hříšný je čin panny, jež nese na míse vlastní uťatá ňadra, tímto aktem dochází ke ztrátě erotického náboje. Motiv amputovaného ňadra najdeme i v přirovnání, jak vypadalo jaro za války: „*Podobalo se mladé ženě/s amputovaným prsem*.“⁴¹

⁴⁰ Seifert, Jaroslav: *Morový sloup*. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 50)

⁴¹ Seifert, Jaroslav: *Halleyova kometa*. In: *Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů*. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 170)

Stich ve své interpretaci Seifertovy *Světlem oděné* zmiňuje, že motiv ňader se vyskytuje již v literatuře středověku a baroka a souvisí s osobou Panny Marie. Dalším příkladem spojení s náboženským motivem je motiv ňader u madon v galerii, kde cítíme trochu rozpor mezi jejich prsy a svatozáří, avšak přestože spočíne jejich prs na oltáři, nejde o znesvěcení, jelikož prs madony je cudný. Když básník hovoří o svaté Starostě, světici s vousem, jenž ji měl ochraňovat před muži, aby zůstala čistá pro svého ženicha Krista, dovolí si i zažertovat. Jeho dívka by ho potěšila, kdyby jí narostl vous, který by jí zakryl ňadra, tvrdí, že by jí měl stejně rád.

Motiv ňader se vyskytuje i ve spojení s motivy legendárních ženských postav, o nichž jsem se již zmínila. Konkrétně se jedná o postavu Šárky, na jejíž ňadra položil Ctirad hlavu, bylo to pro něj omamné, vnímal jejich pravidelné zdvihání, ovšem ve spojení s medovinou se pro něj toto sladké opojení stalo osudným. Ve své knize fejetonů *Hvězdy na rajskou zahradou* Seifert vzpomíná na dnes už dle něj nemoderní doplňky ženského oděvu, avšak poznamenává, že pod dívčími ňadry se stále umírá, zůstávají tedy neměnnou hodnotou bez ohledu na dobu. ňadra legendární dívky Boženy byla plná, taková si je Seifert vysnil před obrazem mistra Barnabáše, jehož obrazy ho uhranuly v dětství. V téže knize si vybavuje i paní hostinskou s bujným poprsím či holky s oblými barokními tvary. Plné ženské prsy evokují zralost, Seifert o nich hovoří v souvislosti s obrazy Václava Špály, na nichž najdeme zrající jablka. V exotických krajích, kde roste cizokrajné ovoce, vidí dívky s kulatými ňadry, jež jsou podobná vzácnému ovoci nebo jsou kulatá jako koule kulečníku. Černoška v baru odhalila za frank svou hrud', básník i po půl století v knize *Všecky krásy světa* vzpomíná na tuto dívku, která měla prsy „černé jako hrst natrhaných borůvek“.⁴²

⁴² Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 255)

Ve válce slouží ženská ňadra i jako nosítka pro zkrvavené hlavy raněných. Po válce si lyrický subjekt přeje jen dvě věci: aby proudilo víno a aby mohl ženám líbat ňadra.

Smutek čišší z veršů o starých ženách s prázdnými ňadry, jež vysály děti tak, že se ani nerýsují pod šaty. Prsy mrtvé dívky vypadají jako květy leknínů.

Zděšení v básníkovi vzbudí vyprávění kamaráda, že mladé řádové sestry mají ňadra zraněná od dřevěných terčů, ke své velké úlevě však přijde na to, že se nezakládalo na pravdě.

Nová doba začíná vysvobozením ňader z těsných korzetů.

4.2 Motiv klína

Dívčí klín je pro Seiferta symbolem rozkoše, ale uvědomuje si také jeho význam pro zrození nového života. Pouze nevěstky mají klín mrtvý, z něž nevzejde život.

Nadevše rád básník spočine na ženském klíně, který „*je hebký jako peří ptačí*“.⁴³ Na jiném místě hovoří o tom, že na ženském klíně je nejsladší poležení. Vzrušení mu však nedovolí usnout:

„*Což bylo možno spát,
když vlna klína
prudce odnášela
mé oči přivřené
daleko, bůhvíkam,
a blízko ke tvým rtům?*“⁴⁴

Někdy je příliš ostýchavý a neodváží se toho, jako by se bál, že se mu ta krása před očima rozplyne. Klín matek představuje bezpečné místo, je útočištěm nejen pro děti, jež bývají na klíně uspávány, ale i pro muže, kteří se

⁴³ Seifert, Jaroslav: Jaro, sbohem. In: Jablko z klína. Ruce Venušiny. Jaro, sbohem. Čs. spisovatel, Praha 1990 ISBN 80-202-0214-5 (s. 180)

⁴⁴ Seifert, Jaroslav: Koncert na ostrově. In: Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 15)

na tomto klidném místě mohou vyplakat, zapomínají zde i na zklamání, kterých se jim od ženy dostalo. I král Václav IV. schoval hlavu na klíně krásné lazebnice, když prchal v loďce z hradu.

Motiv klína se může objevit i v souvislosti s hořkou výčitkou: „*Pročjsi jen kolébala mou hlavu na klíně?*“⁴⁵ V tomto případě se jednalo o zradu ženy, kterou si však básník dlouho nechtěl přiznat a zavíral před ní oči.

Slovo „*klín*“ najdeme v názvu Seifertovy sbírky *Jablko z klína*. Název naznačuje, že se jedná o poezii intimní, vždyť co intimnějšího než ženský klín si dovedeme představit? Klín je symbolem zrození, jeho plodnost můžeme vztáhnout na plodnost stromu rodícího jablka. Ve sbírce *Ruka a plamen* najdeme motiv světice nesoucí v klíně růže, zde mohou být růže symbolem ochrany cudnosti, stejně jako v případě jejich přítomnosti na řadrech dívek.

Seifert zmiňuje i Casanovu, který sváděl ženy, jež „*tenkrát ještě zbožně strážily/své horké tajemství/v něžně sevřeném klíně*“⁴⁶

4.3 Motiv vlasů

Seifert věnuje pozornost také ženským vlasům. V knize *Všecky krásy světa* přiznává, že ho vůně ženských vlasů okouzlovala již od dětství a jen stud mu nedovolil dotknout se vlasů jeho malé kamarádky. Vzpomíná zde na dívku, s níž chodil bruslit, měla „*dva oříškové drdůlky na ouškách*“⁴⁷. Vypráví o Marii Majerové, která se snažila přelstít čas a stárí tím, že si dělala kudrlinky na čele.

Řeka mu voní hořkosladce jako dlouhé vlasy žen. Ve sbírce *Píseň o Viktorce* touží cítit vůni vlasů Viktorky a Boženy Němcové. I Máchu se dle Seiferta rád kochal vůní Lořiných vlasů. Básník si představuje husté černé vlasy Marinky, která zpívala Máchovi. Ženské vlasy jsou pro něj vesmírem,

⁴⁵ Seifert, Jaroslav: *Jaro, sbohem*. In: *Jablko z klína*. Ruce Venušiny. Jaro, sbohem. Čs. spisovatel, Praha 1990 ISBN 80-202-0214-5 (s. 129)

⁴⁶ Seifert, Jaroslav: *Deštník z Picadilly*. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 59)

⁴⁷ Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 89)

lákají k dotyku, jsou mu drahé, i když už mu zůstaly pouze v hřebenu. Neustále se mu vkrádají do myšlenek: „ženské vlasy jako včelí roj / mi hučí v hlavě“⁴⁸

I jediný vlas, který mu po milované ženě zbude, mu ji nadále připomíná. V souvislosti se vzpomínkou na dívku se objeví motiv vytrženého vlasu, když dívka snímala sponku. Při odpovědi na otázku po podstatě lásky, nám lyrický subjekt sdělí, že kromě jiného je to i ten jeden vlas.

Nezáleží na tom, zda se jedná o vlasy plavé či černé, všechny v něm vyvolávají vzpomínku na krásné časy. Škoda že madony blond i tmavých vlasů z dílny mistra Barnabáše skončily na půdě a jejich ňadra a oči jsou ověšené pavučinami. Plavé vlasy někdy označuje jako zlaté. I maminka měla zlaté vlasy, lyrický subjekt si povšiml až později, že je také krásná, že oplývá zralým půvabem. Když se lyrický subjekt jako potulný zpěvák ve městě ohlíží po ženách, přitahuje ho zejména plavovláska, ač o něj nemá zájem. Sníh v kadeřích ženy, zrůžovělé zimou, vypadá krásně.

Ve sbírce *Koncert na ostrově* nalezneme báseň s názvem *Píseň o rozpuštěných vlasech*. Ženské vlasy se zde stávají předmětem poetického opěvování, lyrický subjekt líčí, jak si žena češe a na noc splétá vlasy, je okouzlen jejich krásou a vůní.

Jejich vlny asociují vlnění moře, touží je splétat stejně jako verše. Jejich prameny upomínají na vodní pramen, při myšlence na milovanou Mimi si povzdechne:

„Kéž jen bych směl ty vlasy pít
jak vodu, skloněn nad studánku!“⁴⁹

⁴⁸ Seifert, Jaroslav: Halleyova kometa. In: *Koncert na ostrově*. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 117)

⁴⁹ Seifert, Jaroslav: Zpíváno do rotačky. In: *Dílo V*. Čs. spisovatel, Praha 1957 (s. 275)

Představuje si, jak je vítr bude česat, rád by si jimi nechal obkroužit prst jako prstýnky. I u malé holčičky se mu líbí prstýnky jejích vlasů.

Starší básník vzpomíná, jak chtěl z vlasů milované dívky uvít copy, jako na mladickou pošetilost. I maminka má na svatební fotografii tmavé copy. Copánky dívek jsou pro něj nevýslovně krásné:

„*Copánek s mašlí jedině,
když poskočí při každém kroku,
je hezčí než křivka tvých boků.*“⁵⁰

Dívky, s nimiž tančil, si pamatuje mimo jiné podle vlasů, jedna měla dlouhý cop z bronzových vlasů, jiná měla vlasy popelavé.

V básni *Pozdrav do Frenštátu* ze sbírky *Zpíváno do rotačky* básník nostalgicky vzpomíná:

„*Když zavál vítr prudčeji,
jako by vonné dívčí vlasy
té, která právě přešla asi,
létly mi po obličejí.*“⁵¹

Jindy nechává lyrický subjekt pozdravovat dívku, jejíž vlasy pocítil na obličejí. V *Romanci o králi Václavovi IV.* ze sbírky *Zpíváno do rotačky* položil panovník ruku na světlé vlasy krásné lazebnice Zuzany.

I tráva mu připomíná ženské vlasy, cítí se s nimi spojený. Někdy ho přímo fascinují, chtěl by „*ochutnávati med plavých vlasů, / stékající na bílé polštáře*“.⁵² Vidíme, že ženské tělo vnímá nejen zrakem, ale i jinými smysly, zde tedy chutí, i když pouze v obrazné rovině. Rád také poslouchá praskání hřebene v ženských vlasech, jež jsou pro něj při výpadku proudu zdrojem světla.

⁵⁰ Seifert, Jaroslav: *Zpíváno do rotačky*. In: *Dílo V. Čs. spisovatel*, Praha 1957 (s. 258)

⁵¹ Seifert, Jaroslav: *Zpíváno do rotačky*. In: *Dílo V. Čs. spisovatel*, Praha 1957 (s. 242)

⁵² Seifert, Jaroslav: *Svatební cesta*. In: *Město v slzách. Samá láska. Svatební cesta. Slavík zpívá špatně. Poštovní holub*. Čs. spisovatel, Praha 1989 (s. 114)

S vlasy se pojí různé ženské propriety. Zakrývají je kloboučky, plachetky či závoje, zdobí je hřebeny nebo vlásenky. Vlasy se stávají i symbolem blízkosti mrtvé ženy, básník zamýšlí uložit po matčině smrti její vlasy do skříňky, stejně jako ona tam kdysi schovala vlasy svých rodičů. V knize vzpomínek *Všecky krásy světa* Seifert vypráví, jak matka dostala od otce ke svatbě řetízek z vlasů jeho mrtvé maminky.

V krajině okolo továrny mají dívky ve vlasech vločky, tak se snaží básník zmírnit smutnou realitu eufemistickým opisem pro saze. Stejně smutně na nás může zapůsobit zmínka o stříhání copů mrtvých žen, jež padly za oběť válce, nebo o ženách, jež neváhaly stříhat si je na tětivy luků. Neradostné je i vyprávění o vězněných ženách:

„Někdy si do vlasů vplétaly popel

a sníh

pod okny, která nevedla nikam.“⁵³

Lehké dívky z Umlčí uličky vídal básník v oknech při česání rozčuchaných vlasů. Gesto, kterým si ženy upravují vlasy, považuje na nejkrásnější ženské gesto. Představuje si, jak dívka zvedá vlasy, které za ní při běhu vlají jako křídla. Ženské vlasy jsou něčím, pro co stojí za to žít, pomáhají nemocnému vrátit se do života, když se jich zachytí.

4.4 Motiv úst

Při opěvování ženských úst nechybí smyslnost, například ve spojení substantiva ústa s epitetami „červená“, „lačná“ či „rudá jako višně“⁵⁴. Lyrický subjekt se netají svými milostnými zkušenostmi, přiznává, že ví, „*jak chutná*

⁵³ Seifert, Jaroslav: Ruka a plamen. In: Vějíř Boženy Němcové. Přílba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 181)

⁵⁴ Seifert, Jaroslav: Zpíváno do rotačky. In: Dílo V. Čs. spisovatel, Praha 1957 (s. 272)

píseň dívčích úst".⁵⁵ Jako starší muž se svěruje, že ráj našel na ženských ústech, na její oblé pleti.

Dívka, která se mu líbí, má v jeho očích ústa něžnější než krásná herečka. Ženy si ústa mohou zakrývat vějířem, jednou ze známých žen, s níž se pojí vějíř, je v Seifertově díle Božena Němcová. Vějíř chrání její vzdychající ústa i zachycuje polibky.

Ústa žen zvou k polibku, polibky pak chutnají jako víno. Při trhání hroznů vína si muži vybavují ústa svých milenek. Z úst dívky, s níž se líbal v kapli u hřbitova, cítí chuť dešťové vody. Rty dívky, se kterou seděl u sklenky, nesly vůni oranže v Messině.

Dívky mívají rty napuchlé od přemíry polibků, což Seifertovi také neunikne. Snad z jeho slov cítíme trochu hořkost z poznání, že dívky měly před ním jiné muže, avšak on jim to nezazlívá, neboť sám poznal také mnoho dívek. Ne všechny však měly ústa medová jako jedna z jeho velkých lásek, Mariannka, jež ho však zradila. I sladkost medu totiž může klamat.

Básník by si přál „vypítí [...] *sladkost toho dechu*“⁵⁶, jímž ho žena vzrušuje a láká. Dívky jsou ale také nestálé, způsobují mužům hoře, jak lze vytušit ze smutného konstatování „*ret uštkl však ho jedem*“.⁵⁷ Na jiném místě se dozvíme, jak básník slíbal ženě ze rtů růž, jako by tím smazal krev ze starých zbraní. Motiv války se také často pojí s motivy ženství. Muž, jemuž válka vzala veškeré iluze, nechce líbat dívčí rty, nezabývá se vůbec láskou. Lyrickému subjektu mnohdy stačí dívčí rty a sklenka vína a může si zpívat. Polibky mu dívky také musely oplácet verše.

K vnímání ženského těla se připojují další smysly, básník se soustředí například na jeho vůně. Vonným dechem dívek se dává okouzlit znovu a

⁵⁵ Seifert, Jaroslav: Ruka a plamen. In: Vějíř Boženy Němcové. Přílba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 163)

⁵⁶ Seifert, Jaroslav: Samá láska. In: Město v slzách. Samá láska. Svatební cesta. Slavík zpívá špatně. Poštovní holub. Čs. spisovatel, Praha 1989 (s. 78)

⁵⁷ Seifert, Jaroslav: Ruce Venušiny. In: Jablko z klína. Ruce Venušiny. Jaro, sbohem. Čs. spisovatel, Praha 1990 ISBN 80-202-0214-5 (s. 45)

znovu, rád ho nechává při polibku splynout se svým dechem. V milostném rozhovoru chlapce s dívkou v *Písni o Viktorce*, přirovnává chlapec dívčin vonný dech k vínu ze Samosu, je pro něj stejně opojný. Vůně se často pojí s květinovými motivy, ústa připomínají svou vůní růži, jindy voní dech dívky po malině. Ve sbírce *Chlapec a hvězdy* si víly zdobí rty plátky růže. V dechu dívky vonící dálkami rozpoznává lyrický subjekt dokonce mořskou sůl. Dech mladé Jany Rybářové, jež zemřela pro nešťastnou lásku, se stal pečeti smutného milostného vzkazu. Sladký ženský dech vrátil dokonce lyrický subjekt do života. V kině se kdysi líbal s dívkou, jejíž sliny chutnaly omamně jako šťáva z rozžvýkaného betelu.

Co se týče sluchových vjemů, upoutává básníka ženský hlas, zní sladce, pronásleduje ho i v noci. Ke svému štěstí potřebuje dívčí smích, který slyší i v šumění jezu. Když byl malý chlapec, úsměvy dívek v něm podněcovaly touhy, kterým už se dnes jenom směje. Dokonce by byl býval ochoten vrhnout se do vln za úsměvy milované dívky. Seifert má rád, když se ženy usmívají, přál by si vykořenit války, aby jim úsměv nemizel z tváře. Když se snaží psát své první verše a přemýšlí nad nimi, vidí v duchu pouze úsměv ženy a vlasy vlající ve větru.. Ve stáří touží už jen po jediném spatření ženského úsměvu, který mu nyní připadá vzácný a vzdálený. Při přemýšlení o tom, co mohl v mládí počítat, zjišťuje básník, že dívčí úsměvy, kterých bylo mnoho. Smích žen však může nahánět i strach, když jsou jeho terčem muži. I pouhým úsměvem dokáže žena muže trápit, dávajíc najevo svou krutost.

V ústech dívky někdy odhalují bílé zoubky, které také přitahují pozornost básníkovu, zejména jedná-li se o dívku tmavé pleti, jejíž zuby přímo svítí.

Ženy účastníci se válečných bojů drží v zubech růže, které jsou v tomto momentu asi jediným znakem jejich ženskosti. Byla to také povadlá růžička v ústech cizí dívky, jež stála na počátku básníkovy milostného poblouznění.

Ústa mrtvé dívky připomínají uvadlý květ, básník se tudíž nevyhýbá spojení motivů smrti s květinovými motivy.

4.5 Motiv očí

Oči dívek oplývají půvabem, neboť se v nich odráží okolní svět, jsou často zářivé, na třpyt ženských očí se nezapomíná. Mohou se lesknout štěstím nebo vzpomínkami. Oči slečny učitelky Marie Kolářové vypadaly jako zářivé hvězdy. Modré oči dívky zpívající v kostele ohromily básníka natolik, že se přestal modlit. Seifertovi učarovaly oči Emy Destinové takovým způsobem, že toužil po tělesném kontaktu s ní, ač byla mrtvá. I oči jiných známých žen si našly cestu k Seifertově srdci, například oči dcery Antonína Slavička nebo Aničky Vikové, která svůj kouzelný pohled „prosívala dlouhými černými řasami“.⁵⁸

Někdy ale ženy vzbuzují v mužích strach jen svýma očima, jako v básni *Park ve Veltrusích* ze sbírky *Halleyova kometa*, věnované Josefu Palivcovi.

V básni o ženách Karla IV. charakterizují Annu Falckou překvapené oči, stejný atribut přisuzuje Seifert očím zemřelé dívky, které dostaly strach ze života.

Básník opěvuje krásku, které nemůže nikdo odolat, neboť její oči jsou „hluboké jak moře u ostrova Ifu“.⁵⁹ Oči může mít krásné nejen žena skutečná, ale i například žena začarovaná do podoby sochy Panny Marie. Dochází k propojení motivu ženského těla s motivem náboženským, jenž prochází mnoha básněmi a v souvislosti se ženou je reprezentován zejména motivem Panny Marie. Z očí dívek občas kanou slzy, jež jsou pro básníka parfémem, který by chtěl ochutnávat. Zde se prolíná vnímání čichem i chutí. Ženy

⁵⁸ Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 560)

⁵⁹ Seifert, Jaroslav: *Svatební cesta*. In: *Město v slzách. Samá láska. Svatební cesta. Slavík zpívá špatně. Poštovní holub*. Čs. spisovatel, Praha 1989 (s. 104)

vězněné pláčou více než jiné ženy, až mají „oči v slzách vyprané“.⁶⁰ Ne vždy jsou však slzy skutečné, mohou to být i vločky, padající dívce na řasy, které pak na tváři roztávají. Vskutku krásné musí být dívčí oči, „jichž barvu žádná slza nerozmočí. /Každé z nich svítí jako drahokam.“⁶¹

Někdy v něm dívčí řasy vyvolávají kouzelné asociace:

„Dvě řas, když naklonila tváře,
měla jak malé svatozáře.“⁶²

I u řadových sester, které vídal na schodech, ho upoutaly trochu se usmívající oči jedné z nich, lemované dlouhými řasami.

Při pozorování spící dívky přemýšlí lyrický subjekt, kam se ztrácí ve spánku světlo jejích očí, všímá si i jejích víček, čela, dívka mu připadá křehká až nadpozemská. Víčka žen se zavírají, když se je muži chystají políbit. Když se dívčí oči zavřou studem, mohou se muži odvážit směleji se dívek dotýkat. Oči krásné hraběnky, kterou beznadějně miluje chudý básník, se přivírají jako přivírá „masožravá rostlina své květy, / ze kterých není úniku“.⁶³

Očima je možné se dorozumívat, maminka komunikuje s děťátkem pouhým přivřením víček. Z očí lze vyčíst duševní rozpoložení ženy, matka měla v očích smutek, i když se její rty usmívaly.

Motiv očí spojený s motivem války reprezentuje sestřička ošetřující raněné, která má sice zablácenou tvář a šaty od krve, ale v jejích očích sídlí krása.

Ústa i oči dívky, kterou miloval, představovaly pro lyrický subjekt i ústa a oči Prahy, motiv Prahy je tedy dalším z motivů, který se spojuje s motivy ženství, samotný název našeho hlavního města je ženského rodu, což básníka podněcuje k ztotožnění Prahy s milovanou ženou.

⁶⁰ Seifert, Jaroslav: Ruka a plamen. In: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987 (s. 180)

⁶¹ Seifert, Jaroslav: Zpíváno do rotačky. In: Dílo V. Čs. spisovatel, Praha 1957 (s. 282)

⁶² Seifert, Jaroslav: Zpíváno do rotačky. In: Dílo V. Čs. spisovatel, Praha 1957 (s. 263)

⁶³ Seifert, Jaroslav: Morový sloup. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 47)

I když je básník v nemocnici, upoutají ho oči sestřičky a vzbudí v něm úsměv. Starý básník se loučí s milovanými očima, které ho provázely celý život.

4.6 Motiv uší

Ouška žen si představuje ozdobena třešněmi jako náušnicemi, kromě květinových motivů se tedy s motivy částí ženského těla spojují i motivy plodů. V zimě měla dívka ouška jako rubíny, takto poeticky lze vyjádřit zčervenání v důsledku chladu. Básník také rád líbal dívčí ouška. Seifert lituje mladou pisatelku básní, jež si svá ouška nenaplnila voskem, aby unikla volání sirén, oznamujících jí konec života.

4.7 Motiv čela

Motiv ženského čela se může zdát nepřiliš zajímavý, avšak Seifert v něm nachází zcela nový význam, a to inspiraci pro básníky. Ženství totiž číší i z múzy, jež je zde oslovována: „*své bílé čelo skloň nad moji lyru*“.⁶⁴ Ženy ukrývají svá čela ve stínu stromů, které odrážejí jejich krásu. Čelo matek je pro děti nebem, lyrický subjekt na něm vidí vrásky v dobách zlých. V básni o ženách Karla IV. je Blanka z Valois vypořádána jako žena symbolizující jaro, má zářící čelo a pevné copy.

4.8 Motiv tváří

I dívky s hebkými tvářemi dokáží muže oklamat, přesto se básník nechává ukolébat jejich krásou. Starší ženy mají ve tváři vepsaný celý život, básník přiznává, že jim způsobil nejednu vrásku. I matka má tvář pokrytou vráskami, lyrický subjekt by ji chtěl okrášlit květy. Matčina tvář je symbolem

⁶⁴ Seifert, Jaroslav: Samá láska. In: Město v slzách. Samá láska. Svatební cesta. Slavík zpívá špatně. Poštovní holub. Čs. spisovatel, Praha 1989 (s. 64)

naděje, lidé se k ní utíkají, když je jim nejhůř, například v případě války. Tvář matky tvoří paralelu s tváří rodné země, jsoucí v ohrožení.

Tvář mrtvé Viktorky pokrývají větve jedle jako závoj. I po smrti na ní má úsměv, vypadá jako živá.

Stárnoucí herečky se pudrují, aby zakryly vrásky, Seifert shledává, že mají v tváři ještě bývalou krásu. Někdy stačí několik vrásek, aby ženě zahalily tvář víc než závoj. Pudr používají i prodejné ženy, jež básník vídal v Umrličí uličce. U jedné zaregistroval i jizvu na tváři, většinou to nebyly ženy krásné, přesto ho podivně vzrušovaly.

Dívky si pokládají tvář na prsa mužů, na místo, o něž se opírá pažba zbraně při střelbě. Zde vidíme propojení motivu ženství s motivem války.

V básni *Botanická zahrada ze sbírky Halleyova kometa* se mihne snědá dívčí tvář jen jako prelud.

Tváře tančících žen jsou ruměncové, dnes už se neovívají ženy vějířem, aby ruměnec zaplašily.

I u vnímání dívčích lící se zapojují čichové vjemy, líce jedné dívky mu například připomínají svou vůní hořkou čokoládu.

4.9 Motiv pasu

Ženský pas ho zaujme svou útlostí, štíhlým pasem se mohou pochlubit zejména tanečnice, jež jsou také častým motivem Seifertových veršů. Tanečnici lyrický subjekt rád svírá kolem pasu. Ochutnat víno je stejná krása „jako bys dívku uviděl/a chyt ji kolem pasu“⁶⁵

4.10 Motiv rukou

Ženské ruce Seiferta také okouzlují, rád je drží ve svých rukou, rád je líbá, nezapomene ani na bílé nehty. Také motiv růžového nehtu upoutá naši

⁶⁵ Seifert, Jaroslav: Zpíváno do rotačky. In: Dílo V. Čs. spisovatel, Praha 1957 (s. 25)

pozornost, snad proto, že básníkovi cosi vyrýval na hrudi, možná milostné poselství? Nehty se ženy také brání při milostném aktu. Podání ruky bylo jediným kontaktem básníka s nejmladší matčinou sestrou, do níž se zamiloval, i tento letmý dotyk byl pro něj velkým zážitkem. Při náletu se básník ukryje na hrobě dívky, kterou miloval, a pocítí její ruku ve své.

Krásné ženské ruce básník i oslovuje. V chlapci i dotyk dívčí ruky vyvolává chvění, když je však v cukrářství zaujat laskominami, nepovšimne si ženské ruky, která je zvedá.

Nejsladší lyrickému subjektu připadají ženské dlaně, u černošek světle růžové, ale i prsty pro něj mají neodolatelný půvab. Seifert věří, „že měkčí ženská dlaň/má vždycky tolik síly,/aby mohla nadlehčit/tu strašnou tíhu věci.“⁶⁶ Ženská dlaň umí vyplnit prasklinu v zlomené lásce, a tak ji zachránit. *Všecky krásy světa* obsahují vzpomínku na ženu, jež mu jako chlapci položila na ústa „teplou, sladkou dlaň“⁶⁷, zapomněl pro ni i na dívku, která se mu líbila.

Ve sbírce *Ruce Venušiny* jsou ruce symbolem něčeho nespílitelného, dobrodruh touží složit hlavu do rukou Venuše Miloské, tato touha, provázená smutkem i nadějí, musí zůstat nenaplněna, avšak důležitá je sama snaha, úsilí o něco, i když se to nemůže zdařit. V rukou ženy se rozvíjí poupě, žena je nadána jakousi tajemnou mocí. Ženské ruce někdy dokáží pravé divy, jako ruce sochařky Marie Wagnerové. I gesto dívčí ruky může být inspirací pro umělce (vzpomeňme na Kunderovu *Nesmrtelnost*).

Ruce maminky připomínají knihu, jsou plné rýh, dá se v nich číst. Je-li člověk bezmocný, hledá v rukou maminky úkryt, dítě se v nich může vyplakat. Stejnou útěchou v těžkých dobách jsou knihy, které nám dávají zapomenout na to zlé. Maminčiny ruce jsou v mysli básníka spojeny

⁶⁶ Seifert, Jaroslav: Odlévání zvonů. In: *Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů*. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 213)

⁶⁷ Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 76)

s různými předměty, které maminka používala, jako s konvicí na čaj, s prstýnkem. Když maminka dlouho prala, tak „*její ruce nesličné/bývaly potom hebké k pláči.*“⁶⁸ Při vzpomínce na mrtvou maminku si lyrický subjekt představuje její ruku mrtvou v hlíně, poté se mu však zdá, že ji spatřuje na nebi. Mrtvé mamince se snaží vtisknout do ruky kytičku fialek, ale nejde mu to, stejně tak se maminka vždy zdráhala přijímat ji, když byla naživu.

Seifert si všímá starých ženských rukou, jež ovíjí růženec jako pouta. Ženská ruka je i symbolem pomoci, díky ní se lyrický subjekt probojoval davem lidí a spatřil kometu, zprostředkovala mu tedy pohled na nebe tak, jak jen ženy dovedou ukázat mužům krásu. Jindy ho vede ženská ruka na cestě ke Hradu, lyrický subjekt neví, zda to není jen ruka naděje. Líbeznost Prahy mu evokuje oblohu dívčích paží, víno nalévané oblou ženskou rukou chutná jistě výborně. Když básník vdechne vůni jeřábů, „*život kolem něj se prohne rozkoší,/jako by jej něžně pohladily/ženské ruce.*“⁶⁹

4.11 Motiv nohou

Ani motiv nohou neunikne básníkově pozornosti. Stačí mu zahlédnout nohy krásné dívky a srdce se mu chvěje. Abstraktní pojem „krása“ nám přiblíží její personifikaci v ženu s nádhernýma nohama. Černošky v Paříži mají nohy podobné stvolům slunečnic.

Dívky k sobě tisknou kolena, aby uhájily svou cudnost. Lyrický subjekt si přeje zůstat u kolen své milované, takto vyjadřuje i to, jak je přitahován zemí, kterou také zbožňuje. Jako starý muž si stýská nad promarněnými šancemi a dokonce závidí „*trávníku /dva vytlačené důlky/ po dívčích kolenou.*“⁷⁰

⁶⁸ Seifert, Jaroslav: Maminka. Čs. spisovatel, Praha 1975 (s. 33)

⁶⁹ Seifert, Jaroslav: Odlévání zvonů. In: Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 210)

⁷⁰ Seifert, Jaroslav: Morový sloup. Čs. spisovatel, Praha 1981 (s. 51)

Dříve bylo možno spatřit u tančících žen nanejvýše kotníky, taková byla jejich cudnost. Nohy žen dle Seiferta dokonce stojí za vynálezem tance. Baletka z Labutího jezera má zmrzačené prsty na nohou jako následek tance i postupujícího stáří.

4.12 Motiv pleti

I na ženské pleti Seiferta zaujmou takové detaily jako modré žilky, jež vypadají jako řeky, v tomto přirovnání cítíme lákání dalek, cest a dobrodružství. Básník naznačuje i vnímání ženské pleti z pozice slepce, jenž sice nemůže spatřit její krásu, ale pomocí hmatu mu doslova vyvstane před očima. Srovnává se se sochařem, který má stejně citlivé ruce. Na jiném místě si představuje, jako by pleť ženy byla pokryta Braillovým písmem, jež lze číst pomocí rukou. K vnímání ženy už nám tedy nechybí žádný smysl, Seifert dokázal zapojit ve svých verších všech pět smyslů. Ženskou pleť vnímá také čichem, její vůně je omamná, krásnější než vůně parfému. U dívek rostoucích pomalu z dětského věku získává pleť sladkou vůni rozdrčených javorových listů. Dívčí pleť vzbouzí v mužích touhu i svou chutí.

Některé slečny si přejí mít tmavou pleť, chtějí vypadat moderně, proto se opalují v létě u řeky. Pletí barvy tmavého medu se mohou chlubit černošky, české dívky mají pokožku nazlátlou, již malé holčičky od tří let získávají krásně zlatavou pokožku. Když leží básník v nemocnici, připadá mu vlastní kůže potřená jódalkoholem jako pleť indických tanečnic. Bílou pleť malé kamarádky, s níž chodil bruslit, mu pak připomínal srpek měsíce.

V předtuše blížící se smrti, se lyrický subjekt nerad loučí s ženskou pletí:

„Ať jasmínová pleť,

kteřá je vykroužená dlaněmi,

oběma najednou,

nerozplývá se příliš překotně,

a at' se skloní níž, hebká a vlahá,

at' září, at'-

*Ale škoda slov!*⁷¹

Ve své „školácké“ práci jsem se snažila objasnit, jaké místo zaujímá at' září, at' - a dílo Jaroslava Seiferta. Největšího zájmu učinila shrnutí a objasnění okruhy, vztahující se k ženství, v díle jednoho z našich nejznámějších básníků. Jednotlivé motivy ženství se v Seifertových sbírkách stále vracejí, než se říci, že by se v jednotlivých etapách své tvorby zaměřil na určitý motiv ženství. Největší množství motivů ženství se vyskytuje v jeho sbírkách z období profánu, dále ve sbírkách *Jaro, sbohem*, *Vějíř Boženy Němcové*, *Písně o Vlašovic*, *Maminka* a ve sbírkách 1960. - 80. let. Nejpestřejší je zhlédnutí motivů ženství sbírka *Jaro, sbohem*.

Jedním z okruhů jsou motivy významných ženských postav. Některé postavy se ve verších pouze míhají, nezanechávajíce po sobě výraznější stopy, jsou to nejkrásnější dívky a ženy, s nimiž se lyrický subjekt setkal nebo o nich slyšel. Jaro nabývají zvláštního významu, vstřebávají se v různých variacích, jako například Božena Němcová či Mášková Lori. Božena Němcová a postava Viktorky z jejího stejnojmenného díla, *Babičky*, jsou výjimečné i skutečnosti, že oběma je věnována samostatná sbírka. Ženské postavy vystupují zejména ve sbírkách *Mámo v ryzích*, *Na větvích TSP*, *Zpíváno do rojůček*, *Dělník z Písečnice*, *Koncert na ostrově*.

Dalším významným motivickým okruhem jsou motivy ženského těla. Ty dominují mezi motivy ženství jsou propojeny s dalšími variacemi motivů ženství i s výše zmíněnými motivy ženských postav. Mnoho se jich objevuje ve sbírkách *Dělník z Písečnice*. Motivů ženského těla se splachují různé. Některé ovlivňují milostnost, jsou spíše erotické. Zřejmě pro sbírku *Morový sloup* je milostná typická. Jaro motivy provází ochla a úsměv, například ve verších ze sbírky *Dělník z Písečnice*.

Zvláštní význam má v Seifertově díle motiv usměv, který je

⁷¹ Seifert, Jaroslav: *Koncert na ostrově*. In: *Koncert na ostrově*. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs. spisovatel, Praha 1986 (s. 20)

5 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se snažila objasnit, jaké místo zaujímá motiv ženství v díle Jaroslava Seiferta. Nyní bych ráda učinila shrnutí a stanovila motivické okruhy, vztahující se k ženství, v díle jednoho z našich nejznámějších básníků. Jednotlivé motivy ženství se v Seifertových sbírkách stále vracejí, nedá se říci, že by se v jednotlivých etapách své tvorby zaměřil na určitý motiv ženství. Největší množství motivů ženství se vyskytuje v jeho sbírkách z období poetismu, dále ve sbírce *Jaro, sbohem, Vějíř Boženy Němcové, Píseň o Viktorce, Maminka* a ve sbírkách z 60. - 80. let. Nejpestřejší je z hlediska motivů ženství sbírka *Jaro, sbohem*.

Jedním z okruhů jsou motivy významných ženských postav. Některé postavy se ve verších pouze mihnou, nezanechávajíce po sobě výraznější stopy, jsou to nejrůznější dívky a ženy, s nimiž se lyrický subjekt setkal nebo o nich slyšel. Jiné nabývají zvláštního významu, vracejí se v různých variacích, jako například Božena Němcová či Máchova Lori. Božena Němcová a postava Viktorky z jejího stěžejního díla, *Babičky*, jsou výjimečné i skutečností, že oběma je věnována samostatná sbírka. Ženské postavy vystupují zejména ve sbírce *Město v slzách, Na vlnách TŠF, Zpíváno do rotačky, Deštník z Picadilly, Koncert na ostrově*.

Dalším významným motivickým okruhem jsou motivy ženského těla. Ty dominují mezi motivy ženství, jsou propojeny s dalšími variantami motivů ženství, i s výše zmíněnými motivy ženských postav. Mnoho se jich objevuje ve sbírce *Deštník z Picadilly*. Motivы ženského těla se uplatňují různě. Některé oplývají milostností, jsou nabitě erotikou. Zejména pro sbírku *Morový sloup* je milostnost typická. Jiné motivy provází něha a jímavost, například ve verších ze sbírky *Odlévání zvonů*.

Zvláštní význam má v Seifertově díle motiv matky, který je konkretizován zvláště ve sbírce *Maminka*. Matka v Seifertově podání je

bytostí milující své dítě a chránící je před nástrahami světa, ženou obětující se, často je chudá a trpící, snáší však bez reptání svůj hořký osud a stará se především o blaho dítěte. Matka je pro Seiferta symbolem domova, symbolem ženství starostlivého a trpělivého.

Motivické okruhy součástí ženského oděvu a ženských propriet se spojují často s motivickým okruhem částí ženského těla. Vlasy zakrývají kloboučky, šátky či závoj, ženská ňadra jsou uzavřena v korzetu či podprsenkách, na mnoha místech najdeme obraz ženské ruky ovívající se vějířem, ženskou tvář zdobí pudr, ouška náušnice. Tyto motivy se vyskytují téměř ve všech sbírkách, mnoho jich najdeme například ve sbírce *Na vlnách TSF*.

Mnohé motivy ženství jsou svázány s dalšími motivickými okruhy, například s motivem umění (motiv múz), zejména ve sbírce *Ruce Venušiny*, s motivem náboženským (obraz modlící se ženy, motiv Panny Marie), například v *Městu v slzách*, s motivem smrti (dívka mrtvá, zabitá), zvláště ve sbírce *Poštovní holub* či *Koncert na ostrově*, s motivem války, především ve sbírce *Slavík zpívá špatně a Přilba hlíny*.

Ženské atributy Seifert připisuje i neživým předmětům. S oblibou přirovnává k ženě řeku, ženské vlasy mu připomínají paprsky lampy i tráva. Hvězdám přisuzuje rty, ústa má podle něj i země. Podobné obrazy procházejí většinou Seifertových sbírek.

Žena zaujímá v Seifertově tvorbě i životě výsostné postavení, miluje ji celou „od vlasů až po kotníky“.⁷² K pochopení nezaměnitelného významu ženy pro Jaroslava Seiferta jsem se pokusila přispět svou diplomovou prací.

⁷² Seifert, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Čs. spisovatel, Praha 1985 (s. 390)

6 BIBLIOGRAFICKÁ ČÁST

6.1 Literatura

Černý, Václav: Jaroslav Seifert – náčrt k portrétu. INDEX, Kolín nad Rýnem 1984

Havel, Rudolf: Město v slzách? In: Jaroslav Seifert: Čas plný písní. Odeon, Praha 1990 ISBN 80-207-0140-0

Hora, Josef: Jaroslav Seifert. Město v slzách. In: Poesie a život. Úvahy, studie, soudy. Čs. spisovatel, Praha 1959

Hrubín, František: Lístky z ratolesti. In: Ještě jednou jaro. Jaroslav Seifert. Čs. spisovatel, Praha 1961

Janoušek, Pavel a kol.: Slovník českých spisovatelů od roku 1945, díl 2, M – Ž. Nakladatelství Brána, Praha 1998 ISBN 80-7243-014-9

Kol. autorů pod vedením Věry Menclové, Bohumila Svozila, Václava Vaňka: Slovník českých spisovatelů. Nakladatelství Libri, Praha 2000 ISBN 80-7277-007-1

Macura, Vladimír: Jaroslav Seifert – Jaro, sbohem. In: Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury – Milan Zeman a kol. SPN, Praha 1986

Neumann, Stanislav Kostka: Dějiny ženy. Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly. Nakladatelství Otokar II., Praha 1999 ISBN 80-86355-03-9

Pešat, Zdeněk: Dialogy s poezií. Čs. spisovatel, Praha 1985

Pešat, Zdeněk: Jaroslav Seifert. Čs. spisovatel, Praha 1991 ISBN 80-202-0265-X

Stich, Alexandr: Seifertova Světlem oděná (interpretace: pokus a výzva). ARGO, Praha 1998 ISBN 80-7203-105-8

Šalda, František Xaver: Žena v poezii a literatuře. In: Boje o zítřek. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000 ISBN 80-7106-387-8

Vodáková, Alena - Vodáková, Olga: Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme
přišly, kam jdeme? Sociologické nakladatelství, Praha 2003 ISBN 80-86429-
18-0

Wittlich, Petr: Umění a život – Doba secese. Artia, Praha 1987

6.2 Prameny

Seifert, Jaroslav: Dílo V. Čs. spisovatel, Praha 1957

Seifert, Jaroslav: Chlapec a hvězdy. Čs. spisovatel, Praha 1958

Seifert, Jaroslav: Dílo VI. Čs. spisovatel, Praha 1964

Seifert, Jaroslav: Maminka. Čs. spisovatel, Praha 1975

Seifert, Jaroslav: Šel malíř chudě do světa. Čs. spisovatel, Praha 1977

Seifert, Jaroslav: Deštník z Picadilly. Čs. spisovatel, Praha 1981

Seifert, Jaroslav: Morový sloup. Čs. spisovatel, Praha 1981

Seifert, Jaroslav: Býti básníkem. Čs. spisovatel, Praha 1983

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa. Čs. spisovatel, Praha 1985

Seifert, Jaroslav: Koncert na ostrově. Halleyova kometa. Odlévání zvonů. Čs.
spisovatel, Praha 1986

Seifert, Jaroslav: Vějíř Boženy Němcové. Přilba hlíny. Ruka a plamen. Píseň
o Viktorce. Čs. spisovatel, Praha 1987

Seifert, Jaroslav: Město v slzách. Samá láska. Svatební cesta. Slavík zpívá
špatně. Poštovní holub. Čs. spisovatel, Praha 1989

Seifert, Jaroslav: Jablko z klína. Ruce Venušiny. Jaro, sbohem. Čs. spisovatel,
Praha 1990 ISBN 80-202-0214-5

Seifert, Jaroslav: Dílo Jaroslava Seiferta, svazek 12, Akropolis Praha 2004
ISBN 80-7304-006-9 (soubor) ISBN 80-7304-031-X

ANOTACE

Základní údaje: Jana Bajerová

Motivy ženství v díle Jaroslava Seiferta, Mladá Boleslav,
počet stran: 78

Diplomová práce se zabývá motivy ženství, které se vyskytují v tvorbě Jaroslava Seiferta. V úvodu naznačuji charakter vztahu Jaroslava Seiferta k ženám a k ženství. Další analýza obsahuje charakteristiku Seifertova díla. Snažím se všestranně postihnout význam motivu ženství v jednotlivých sbírkách i prózách. Následuje analýza vybraných motivických okruhů – významné ženské postavy, zejména postava Boženy Němcové a Viktorky, dále motivy ženského těla, konkretizované v motivech ňader, klína, vlasů atd. Závěr shrnuje a uzavírá celkovou analýzu.

Klíčová slova

Jaroslav Seifert, básník a žena, motiv ženství, ženskost, ženské postavy, Božena Němcová, postava Viktorky, maminka, motiv ňader, motiv klína, motiv vlasů, láska